

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

UKK

Akademin för utbildning, kultur
och kommunikation

Mitt i skärningspunkten finns pedagogen
Läraryrollen inom kriminalvårdens klientutbildning

Andreas Fernström & Charlotte Kauppi

Examensarbete på avancerad nivå
i lärarutbildningen

VT 2010

Handledare: Niclas Månsson &
Jonas Nordmark

Examinator: Marja-Terttu
Tryggvason

Examensarbete på
avancerad nivå
15 högskolepoäng

SAMMANFATTNING

Andreas Fernström & Charlotte Kauppi

Mitt i skärningspunkten finns pedagogen
- Lärarrollen inom kriminalvårdens klientutbildning

2010

Antal sidor: 45

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the teacher's situation in the correctional treatment's client education. The paper examined teachers' experiences of their professional roles as well as their perception of the students' situation. The study was based on telephone interviews that were recorded and analyzed afterwards as well as an analysis of texts that affect the teachers' work. We examined the interplay between the pedagogic and the organizational discourse and how the teacher and the student are influenced by these. The study shows that teachers in the correctional treatment's client education act in a complex situation where the teachers must balance their professional practice between disparate discourses. The teachers have an individualised method of working that is characterised by individual curricula that form the basis of all teaching. The focus of the teaching is primarily on the forming of a student identity within the client with a starting point in social training, moral and ethical issues and the norms and values of society. The study shows that the teachers have a complex reality that is characterised by conflicts and where the client's identity formation has a central role.

Keywords: client education, the teacher's professional role, social norms, individualization and dialogical classroom

Förord

Tack till de respondenter som tagit sig tid att svara på våra frågor. Vi hoppas att ni kommer finna ett värde i uppsatsen och att den kan fungera som diskussionsmaterial. Vi är och förblir imponerade över ert yrkesutövande. Stort tack även till Johan Ahlström för material och hjälp med att finna respondenter till uppsatsen. Utan materialet hade det blivit svårt att skapa en uppfattning om hur den svenska kriminalvårdens klientutbildning är strukturerad.

Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare Jonas Nordmark som både stöttat, utmanat och motiverat oss i skrivandet. Tack vare hans kommentarer har uppsatsen blivit av. Tack även till Niclas Månsson för den extra handledning han bidragit med. Vi hoppas att alla som läser uppsatsen kommer att finna nytta och behållning av den och att den kan agera sporre för fler att studera den svenska kriminalvården.

Andreas Fernström & Charlotte Kauppi

Maj 2010

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Syfte och frågeställningar	6
1.2 Begreppsdefinitioner	7
1.3 Disposition	7
2 Bakgrund.....	7
2.1 Organisation	7
2.2 Styrdokument.....	8
3 Teori, forskning och litteratur	10
3.1 Teoretisk förankring – en introduktion	10
3.2 Klientens situation	11
3.3 En konfliktfylld kontext	13
3.4 Demokrati genom individualisering.....	14
3.5 Lärarens roll	15
3.6 Lärande, kontext och socialt samspel.....	16
4 Metod	18
4.1 Idé- och ideologianalys.....	19
4.1.1 Datainsamlingsmetod	19
4.1.2 Urval och tillvägagångssätt.....	20
4.1.3 Databearbetning och analysmetod.....	20
4.1.4 Reliabilitet och validitet.....	21
4.2 Intervjuer	21
4.2.1 Datainsamlingsmetod.....	22
4.2.2 Urval och tillvägagångssätt	22
4.2.3 Databearbetning och analysmetod	23
4.2.4 Reliabilitet och validitet	24
4.3 Forskningsetiska principer	24
5 Resultat av idéanalysen	25
6 Resultatanalys av idéanalysen.....	27
6.1 Människosyn.....	27
6.2 Kunskapssyn	27
6.3 Kontroll	28
6.4 Individ/Samhälle	28
6.5 Konklusion	28
7 Resultat av intervjuerna.....	29
7.1 Klientens situation.....	29
7.2 Organisation, miljö och säkerhet	32
7.3 Pedagogiska utmaningar	34
8 Resultatanalys av intervjuerna.....	38
8.1 Lärarens dubbla roller.....	38
8.2 Klienten i den sociala och pedagogiska kontexten.....	40
8.3 Socialt kapital och demokrati	43

9 Sammanfattande diskussion och slutsatser	44
9.1 Metoddiskussion och vidare forskning	49
Käll- och litteraturförteckning	
Bilaga 1 – Intervjuschema	
Bilaga 2 – Brev till kriminalvårdsanstalter	

1. Inledning

Vuxenundervisningen i Sverige står inför ett flertal utmaningar. Resurserna till den kommunala vuxenundervisningen skärs ner samtidigt som samhället har ett utökad behov av utbildningsmöjligheter för vuxna. De krav som ställs på undervisningen av vuxna kan länkas till en arbetsmarknad i omvandling. Det innebär att de krav som arbetsmarknaden riktar mot utbildning av vuxna ständigt förändras. Kraven som placeras på den kommunala vuxenutbildningen återspeglas på kriminalvårdens klientutbildning då denna dels skall vara likvärdig den övriga utbildningen för vuxna, och dels ha reintegration av klienten som centralt fokus. Kriminalvårdens klientutbildning måste dessutom anpassa sig efter en elevsituation där många av de lärande har låg utbildningsnivå, inlärningssvårigheter (dyslexi, läs och skrivsvårigheter etc.), problem med missbruk, dåliga erfarenheter från den egna skoltiden och/eller har haft få kontakter med arbetsmarknaden (Eriksson Gustavsson & Samuelsson 2007:17:22, Herkner & Samuelsson 2005:7:14, Nordiska ministerrådet 2005:13f:125ff). Lärcentrum kan dessutom ha klienter som i vissa fall genomfört högskolestudier vilket innebär att det finns en stor skillnad mellan kunskaperna på individnivå. Samtidigt som skillnaderna kan upplevas stora finns en gemensam gruppspekt i behovet av reintegration.

Läraren möter i klientutbildningen en verklighet som efterfrågar en kunskap som inte förmedlas via lärarutbildningen (Eriksson Gustavsson & Samuelsson 2007:56). Kraven på en transparent utbildning med stort fokus på individanpassning och en närmast studievägledande roll hos läraren kan för många upplevas annorlunda. Den didaktiska verkligheten skiljer sig även mot den i ett traditionellt klassrum och läraren måste således anpassa om sin didaktiska och metodiska kunskap utifrån en tydligare och striktare ram (Claesson & Dahlgren 2002:12, Salomone 1994:80). Det står därför klart att läraren har en yrkesroll som ställer krav på anpassning utifrån en unik miljö och en pedagogisk kontext som saknar motstycke i det övriga skolväsendet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att utreda hur lärarens situation som mellanled mellan en organisatorisk och pedagogisk diskurs påverkar undervisningen samt uppfattningen om klientens situation som studerande. Syftet blir således att undersöka hur läraren skapar balans i en komplex yrkesroll genom att analysera texter som påverkar lärarens yrkesutövande.

- Vilket resonemang för lärarna kring utformandet av en lärarroll inom kriminalvårdens i utrymmet mellan samhällelig, organisatorisk och pedagogisk diskurs och hur upplever de att dessa diskurser genom styrdokument och förordningar påverkar lärarrollen?
- Vilket resonemang för lärarna kring klientutbildningens roll för klienterna, gällande identitetsutveckling och hur påverkas klientens roll som studerande av den pedagogiska kontexten och den omgivande organisatoriska miljön?
- Hur resonerar lärarna kring den didaktiska situationen och dess utmaningar gällande möjlighet till ett framtida demokratiskt och aktivt deltagande i samhället för klienten?

1.2 Begreppsdefinitioner

Klient är den som i kriminalvårdens regi vistas på anstalt och begreppet förekommer i en organisatorisk kontext. Klienten kallas i uppsatsen för *den studerande* när klienten befinner sig i en pedagogisk kontext eller på lärcentrum. *Vårdare* är den som anställts av kriminalvården och har en vårdande yrkesfunktion med rehabilitering och kontroll av klienterna som primära uppgifter.

Team är ett begrepp som används parallellt med grupp. Begreppet härstammar från Goffman (2006) och konstituerar en grupp med en gruppidentitet av någon form. Ett team i uppsatsen kan utgöras av antingen vårdare eller klienter, eller lärare och studerande klienter eller t.ex. klienter och studerande klienter. Team nyttjar såkallade teamframträdanden där de individer som utgör ett team har en gemensam identitet och en gemensam inställning utifrån den aktuella sociala kontexten. Team är beroende av varje deltagare för att det teamframträdande som sker skall vara trovärdigt och i detta blir begreppet striktare än ett mer löst definierat "grupp".

1.3 Disposition

Uppsatsens fortsatta disposition utgörs av bakgrund, teoretisk förankring, metod, resultatredovisning, analys och sammanfattande diskussion. Bakgrundskapitlet berör klientutbildningens organisation såväl som de relevanta styrdokument. Den teoretiska förankringen behandlar tidigare forskning kring klientutbildning såväl som pedagogisk och sociologisk teori som berör den aktuella kontexten. Metodavsnittet berör uppsatsens metodologiska förankring. Då undersökningen är baserad på intervjuer såväl som en idéanalys har vi valt att separera dessa och inleder resultatavsnittet med sistnämnda analys. Därefter för vi in den tidigare forskningen i resultatanalysen och relaterar den teoretiska litteraturen till resultat och den tidigare forskningen. Resultatanalysen är kopplad till frågeställningarna och vi strävar efter att visa på tydliga svar på de frågor som ställs. Den sammanfattande diskussionen kopplar sedan det som framkommer i resultatanalysen till det övergripande syftet och innefattar kortfattade slutsatser kring frågeställningarna.

2 Bakgrund

För att förenkla läsning och förståelse ger vi en grundläggande genomgång kring kriminalvårdens klientutbildning och lärcentrums struktur såväl som de styrdokument som finns. Det rör sig om en organisatorisk strukturell kontext och en pedagogisk kontext där läroplan och värdegrund definierar lärarens pedagogiska ramar.

2.1 Organisation

Kriminalvården verkställer de straff som döms ut av rättsväsendet i Sverige. Genomgående kallas dessa dömda för klienter, straffen för påföljder och klienterna finns på häkte, inom frivården och på fängelser runt om i landet. Kriminalvården strävar efter att genom utbildning eller arbetsträning reintegrera klienterna i samhället och minska utanförskapet genom att ge klienterna möjlighet att verka i en social kontext, skaffa ett social kapital och färdigheter eller kunskap som skall bidra till en möjlig delaktighet i samhället (Ministerrådet 2005:106ff). För uppsatsen är det klienter i fängelse, eller anstalt, som är centralt.

Klienterna i kriminalvårdens utbildning är generellt sett lågutbildade och har be-

gränsade läs- och skrivfärdigheter, något som ingalunda är ett nationellt fenomen (Irwin 2008:515, Vacca 2008:1056, Morrison & Epps 2002:225, Claesson & Dahlgren 2002:86). Förutom dessa faktorer saknar klienterna ofta arbetslivserfarenhet. Det innebär att behovet ofta gäller en grundläggande utbildning, men att det samtidigt finns klienter som har genomfört en gymnasial utbildning och i vissa fall även högskolestudier.

Den utbildning som bedrivs i kriminalvårdens regi har både praktisk och teoretisk utgångspunkt med arbetsträning och praktiska studier inför ett framtida yrke, grundläggande skolutbildning, utbildning eller föräldrautbildning. Tillgången till dessa former av utbildning varierar dock från anstalt till anstalt gällande både tillgänglighet, innehåll och längd. Målet är dock att utbildningen som bedrivs skall vara likvärdig med den som erbjuds övriga samhällsmedborgare i samma åldersgrupp (Claesson & Dahlgren 2002:86). Då utbildningen i kriminalvårdens regi har övergått från Utbildningsdepartementet till att bli en angelägenhet för Justitiedepartementet förändrades även verkligheten kring fångars möjlighet till utbildning.

Chapter 11 of the Adult Education Act stipulates, with regard to municipal adult education, that every inhabitant of a municipality who does not have the skills to be achieved in comprehensive school has the right to participate in basic adult education from the age of 20. However, it also states that "The stipulation in this article does not apply to prisoners." (Ministerrådet 2005:101)

I samband med att finansieringen flyttades till justitiedepartementet kom alltså klienterna att undantas den generella rätten till grundläggande utbildning även om målet är att erbjuda klienterna en grundläggande utbildning.

Kriminalvården står som huvudman för klientutbildningen. Skolverket fungerar inte som tillsynsmyndighet, men har insyn i verksamheten. Kriminalvården sköter internt tillsynen inom klientutbildningen. Det finns däremot en önskan om att skolverket skall fungera som tillsynsmyndighet för att öka likvärdigheten med det övriga skolväsendet (Claesson & Dahlgren 2002:100).

Kriminalvårdens egen klientutbildning kallas lärcentrum och skall vara likvärdig den utbildning som sker i det omgivande samhället. Lärcentrum skall dessutom vara likvärdigt mellan de skilda anstalterna och byggs upp av ett nationellt lärarnätverk som utgörs av behöriga gymnasielärare (Kriminalvårdens klientutbildning Lärcentrummodellen 2007). På lärcentrum bedrivs närutbildning såväl som distansutbildning som ska uppvisa stor flexibilitet för att så många som möjligt ska kunna studera utifrån sina behov och utifrån en egen individuell studieplan. Det innebär att lärcentrum strävar efter en helt individualiserad undervisning. Lärartjänsterna i lärcentrum är civiltjänster där lärarna skall fungera som representanter för det omgivande samhället, vilket innebär att lärarna inte skall användas för bevaknings- eller behandlingsuppgifter (Kriminalvårdens klientutbildning Lärcentrummodellen 2007).

2.2 Styrdokument

Den klientutbildning som sker i kriminalvårdens regi har samma förhållningsregler som övrig skolverksamhet i Sverige, d.v.s. den lyder under skollag och läroplaner. Detta överensstämmer med ambitionen om att undervisningen i kriminalvårdens regi skall fungera som brygga mellan klientens liv på anstalt kontra ett deltagande i samhällslivet. Läroplanens formuleringar kring en individualiserande undervisning kan konkretiseras genom följande passage:

Undervisningen måste anpassas efter varje elevs förutsättningar och behov. [...] Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Det finns också olika vägar att nå målen. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla. Skolan har ett särskilt ansvar för elever med olika funktionshinder. (Lpf94:4)

För läraren innebär det ett krav på en medvetenhet om de varierande vägar som eleverna kan ta för att nå målen. Med andra ord innebär det att läraren behöver kännedom om de varierande lärostilar som används av eleverna i dennes klassrum och resonera kring dessa utifrån den egna undervisningsstrategin och hur denna i relation till elevernas lärostilar skapar möjligheter för måluppfyllelse (Stensmo 1997:183ff). Behovet av en undervisning som inte är uniform, förstärks dessutom av de bakomliggande faktorerna som påverkat klientens liv i den utsträckning att frihetsberövande varit en nödvändighet (Salomone 1994:80).

Förutom den individanpassade undervisningen vilar verksamheten i de frivilliga skolformerna på den demokratiska bas som finns i det omgivande samhället. Skolan skall främja och förmedla dessa grundläggande värderingar och genom detta förbereda eleverna för såväl det framtida yrkes- eller studielivet, men även ”som förberedelse för vuxen livet som samhällsmedborgare och ansvariga för sina egna liv” (Lpf94:7). För att nå detta är det inte tillräckligt att informera om den demokratiska praxisen utan läraren bör verkställa densamma i det egna klassrummet:

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet. Elevernas möjligheter att utöva inflytande på undervisningen och att ta ansvar för sina studieresultat förutsätter att skolan klargör utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, liksom vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har. (Lpf94:4)

Om skolan således skall ge eleverna en förberedelse för aktivt deltagande i samhällslivet måste det finnas en demokratisk grund i undervisningen. Utan detta uppstår en diskrepans mellan skolan och det omgivande samhället där individens inflytande är en förutsättning för ett aktivt samhällsdeltagande. Samma resonemang kan därmed föras kring kriminalvårdens klientutbildning och relationen mellan denna och det omgivande samhället när utbildningen avslutas (Claesson & Dahlgren 2002:100).

De uppgifter och den värdegrund som ligger bakom den svenska kriminalvården definieras i *Bättre Ut* (Kriminalvården 2007a). I denna står det att:

Kriminalvården ska särskilt vidta åtgärder som syftar till att brottslighet under verkställighet förhindras, missbruket av droger bekämpas, innehållet i verkställigheten anpassas efter varje individs behov och att frigivning förbereds. (Kriminalvården 2007a)

Gemensamt för aspekterna av kriminalvårdens uppgift är att det finns ett underliggande fokus på undervisning. Enligt EPEA (European Prison Education) skall denna undervisning vara likvärdig med den undervisning som bedrivs i samhället, jämställd, individualiserad och vara likvärdig med det arbete som sker i fängelsets regi (från Herkner & Samuelsson 2005:15). Detta gäller praktisk såväl som teoretisk utbildning och kriminalvården som organisation skall visa lyhördhet mot arbetsmarknadens behov och förändringar. Centralt är även att det skall finnas en nära koppling till utbildningar som bedrivs utanför kriminalvården.

3 Teori, forskning och litteratur

Den teoretiska förankringen presenterar de teorier kring individens identitetsskapande och relation till institutioner och grupper inom dessa som uppsatsen bygger på. Teorierna skapar en förståelse för individens förhållande till de möten och kontexter som finns inom kriminalvården. De teorier kring den pedagogiska verkligheten som presenteras används för att skapa en insikt i undervisningen och lärarens pedagogiska utmaningar. Den tidigare forskningen och litteraturen behandlar kriminalvården såväl i Sverige som internationellt i förhållande till undervisningskontexten. Det rör sig om tidigare studier kring lärares och klienters situation i undervisning och vad som konstituerar framgångsrik såväl som problematisk pedagogisk kontext.

3.1 Teoretisk förankring – en introduktion

Då uppsatsen ämnar undersöka hur klienterna inom kriminalvårdens utbildning påverkas av den omgivande miljön såväl som undervisningskontexten har uppsatsen teoretiskt präglats av Erving Goffman och Michel Foucault. De undersöker individens relation till, och identitetsskapande inom i förhållande till olika totala institutioner.

Goffman lägger, i sin bok *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivet dramatik* (1959/2006) fokus på individens identitetsskapande i förhållande till varandra och den ”region” där individens roll konstrueras. Regionen i dessa fall är ett utrymme som avgränsas av perceptions- eller varseblivningsbarriärer (Goffman 2006:97). Dessa regioner kan också kallas sociala inrättningar där ett socialt samspel sker med regelbundenhet (Goffman 2006:207). Goffmans studier av människans identitetsskapande inom institutionen blir relevant för undersökningen då den inkluderar klienternas sociala och studiesociala situation samt de konflikter som klienten ställs inför i och omkring undervisningen på lärcentrum. Klienternas ofta negativa erfarenheter från den sociala inrättning som skolan utgör präglar den existerande identiteten som studerande. Det blir därmed relevant att beakta identitetsskapandet och hur klienten omskapar sin identitet som studerande.

Foucault skriver i sin bok *Övervakning och straff* (1975/2003) om institutionens påverkan på individen ur ett maktperspektiv. Foucault resonerar kring straffets roll ur ett historiskt och nutida perspektiv där samhällets nytta av kriminalvårdsanstalter och kriminalvårdsutbildning ligger i fokus. Foucault (2003:180ff) menar att samhället genom den korrigerande som sker inom kriminalvårdsväsendet demonstrerar ett önskvärt beteende för klienterna och att detta även demonstreras inom det av samhället styrda skolväsendet. En skola inom denna vårdande kontext fungerar således som representant för ett av samhället godkänt agerande och demonstrerar den riktning samhället önskar att individen tar i sin identitetsutveckling. Skolan skall därmed demonstrera en grad av godtagbar avvikelse från en homogenitet som definieras av de normer och lagar som samhället har som fundament (Foucault 2003:185f). Relevansen för undersökningen finns i de riktlinjer som samhället ställer upp i uttalad och outtalad form för klienterna i kriminalvårdens klientutbildning och därmed hur kriminalvården och samhället på ett organisatoriskt plan eftersträvar att påverka individens utveckling.

Det finns därmed ett utrymme mellan Goffman och Foucault där individens identitetsskapande sker. Hacking (2004:278ff) menar i sin artikel *Between Michel Foucault and Erving Goffman* att nyttan av dessa teorier i samspel blir att utröna hur individens essens påverkas av kraven som kommer från skilda områden. Där Foucault undersöker institutionernas påverkan på individen och den maktutövning sam-

hället nyttjar genom sina institutioner studerar Goffman hur individen konstruerar sin identitet inom dessa. Hacking (2004:278) menar att de två perspektiven kompletterar varandra då de möjliggör ett studium av institutionernas påverkan på människan såväl som hur dessa strukturer blir en del av individens identitet. Hur skapas en institutionaliserad identitet och hur formas de institutioner som skapar densamma? Det innebär att utrymmet mellan Goffman och Foucault kan användas för att förstå den pedagogiska kontexten inom kriminalvårdens klientutbildning och den påverkan institutionen såväl som den sociala kontexten och diskursen har på de som verkar inom densamma. Det gäller oavsett om de agerande är lärare eller studerande klienter.

Hacking anser (2004:297ff) utifrån Goffmans teorier om identitetsskapande och Foucaults formuleringar om institutionens roll att det skapas en grund för "looping" hos individerna i den sociala kontexten. De avgränsade regionerna inom en anstalt definierar de team som agerar inom vissa avdelningar. Dessa team har dock möjlighet att interagera med sin egen klassifikation och sin egen teamidentitet (Goffman 2006:75f), vilket förstärks i teamets interaktion med andra team. I dessa fall sker en loop i interaktionen där aspekter av teamidentiteten förstärks inom dess medlemmar, vilket kan förenklas genom axiomet "var man inte kriminell när man hamnade i fängelse, blir man det under vistelsen". Det innebär att institutionen med en total karaktär där regionerna är tydligare och mer snävt avgränsade än i resten av samhället gör att denna looping blir mer markerad och frekvent, något som skapar svårigheter för klienterna att lämna rollen som klient i undervisningssituationer (Hacking 2004:298). I detta ligger utrymmet mellan Goffman och Foucault, när identiteten påverkas av institutionen och förståelsen av hur denna är beskaffad, dess funktion och roll inom samhället.

3.2 Klientens situation

När klienten i samband med placeringen på anstalt ges en ny ställning i samhället innebär det att individen måste utveckla en ny identitet. Denna identitet tar avstamp i den kringliggande miljön och de förväntningar som finns från andra klienter och personer med officiell ställning som individen kommer i kontakt med. Goffman (2006:69f) menar att utformningen av denna identitet kräver tid innan det finns en tillräcklig repertoar för anpassning kring den nya rollen och dess nyanser i agerande utifrån vem individen interagerar med. Individen behöver således tid och ansträngning för att skaffa den repertoar som krävs för en vardaglig rutin i interaktionen, vad Goffman (2006:70) kallar en anteciperande socialisation.

Individen ställs dessutom inför ytterligare faktorer, bundna till anstaltens specifika miljö. I samband med att individen skall utforma en ny identitet som är förbunden med den nya ställningen i samhället skall individen också förmås att hantera en explicit övervakning (Foucault 2003:203). Denna övervakning kan ske genom direkt övervakning eller genom en panoptisk konstruktion där tanken på en konstant övervakning blir lika viktig som den fysiska kontrollen av klienterna (Foucault 2003:201f). Metoden är att skapa situationer där klienten upplever sig vara kontrollerad och där möjligheten finns till sådan kontroll, t.ex. genom övervakningskameror som inte alltid granskas (Foucault 2003:201). Ett annat exempel kan vara övervakningstorn på rastplatser där den som övervakar kan se klienterna men där de inte kan se om den övervakande just vid det exakta tillfället betraktar dem. Det innebär att panoptismen fungerar som metod att återintegrera klienter i samhället då man förmår dem att följa lagar och regleringar genom en känsla av bevakning (Foucault

2003:201).

Den panoptiska situationen kan även skapa en konflikt inom klienten då den skapar en känsla av konstant övervakning (Foucault 2003:201). I en undervisningskontext kan det innebära att klienten måste förhålla sig till tre skilda normkoder, den i undervisningen och den omkringliggande panoptiska bevakningen samt den normkod som gäller vid reintegration i samhället (Foucault 2003:201ff). Det innebär svårigheter för individen att växla mellan kontexterna och det blir svårt för klienten att uttröna vad som är ett önskvärt beteende i den aktuella kontexten utifrån den förvärvade repertoaren. Foucault (2003:206ff) menar att det sker en maktutövning där medborgarna, i detta fall klienten, känner sig övervakade och eftersträvar att begå vad som upplevs vara goda gärningar. Svårigheten för klienten blir därmed att avgöra vad som i den aktuella kontexten och med de aktuella aktörerna utgör en god gärning.

Den repertoar som klienten utformar skall inte bara ta i beaktning den nya rollen som intagen på anstalt utan även kombinera detta med de tidigare erfarenheterna från den egna skolgången. Som nämns i inledningen har de studerande i kriminalvårdens klientutbildningar ofta negativa skolupplevelser, begränsade läs- och skrivefärdigheter samt upplevt ett utanförskap gällande arbetsmarknaden. Miljön på en anstalt innebär dessutom att vissa studerande upplever att de har mindre energi att lägga på studierna mot om de befunnit sig i det omgivande samhället (Claesson & Dahlgren 2002:6). Samtidigt upplever vissa lärare de studerande i klientutbildningen som, i högre grad än elever i den vanliga skolan, motiverade och engagerade i det egna lärandet (Spaulding, Banning, Harbour & Gray Davies 2009:550).

De studerandes, i vissa fall, negativa upplevelser av den egna studietiden kan innebära problem för både den studerande och läraren. Det finns en risk för att de identifierar sig med den upplevda inlärningssvårigheten och tar med sig de tidigare upplevelserna och genomlever dem en andra gång trots att undervisningen nu sker i en ny kontext (Claesson & Dahlgren 2002:5f). Ohlsson (2008:96ff) menar att elever som blivit benämnda som "störda" eller "misslyckade" har en tendens att identifiera sig med detta och får därmed svårigheter i all framtida inlärning. Claesson och Dahlgren (2002:88) poängterar att detta ingalunda är universellt för alla studerande, utan att det finns de med goda upplevelser från den tidigare skolgången samt de som har haft framgångar i skolan med examen från gymnasieskola och i vissa fall högskola.

En problematik som gäller både de med negativa såväl som de med positiva upplevelser av skolan är att de befinner sig i en miljö som förknippas med låg utbildning och därmed uppfattas vara lågutbildade och mindre intelligenta än de i själva verket är (Ohlsson 2008:72). Ohlsson (2008:72) menar att läraren måste vara medveten om att individens självkänsla och självuppfattning kring studiefrågor påverkas av sådan miljö och att den studerande därför kan framstå som mindre intelligent och att det blir viktigt att anpassa utbildningen efter dennes behov och intresse. Irwin (2008:517) menar att vikten av anpassning och lyhörd undervisning blir tydligare i de fall där den fysiska verkligheten skapar stress hos de studerande kring frågor som rör livet utanför anstalten. De kan ibland uppleva att händelserna står utanför deras kontroll och behovet kan istället riktas mot att resonera kring upplevelserna såväl som händelserna.

Utöver den panoptiska tanken kring övervakningen inom anstalten finns det dessutom inom de sociala grupperingarna på anstalten en informell kontrollmekanism som dikterar normen för relationerna mellan klienter och personal (Nuruzzaman 2005:54ff). Det innebär att det finns en på gruppnivå etablerad konstruktion av "vi" och "dem" mellan klienter och personal. I Nuruzzamans uppsats (2005:67f)

framgår det att det finns en tydlig rangordning inom grupperna kring vilka inom den motsatta gruppen som kan klassificeras som goda, respektive onda eller dåliga respektive bra. Det kan därmed konstateras finnas en informell övervakning mellan grupperingarna vilket förstärker den generella övervakande tendensen i anstalten.

3.3 En konfliktfylld kontext

Då det inom kriminalvårdens verksamheter finns ett flertal samverkande normsystem och asymmetriska relationer förefaller det oundvikligt att det uppstår en miljö där konflikter finns på lokal såväl som global nivå. En av dessa är den mellan vårdare och lärare då klienternas utbildning ofta har setts som mindre viktig än arbetsträning (Irwin 2008:519, Wright 2004:636). I sin undersökning menar Irwin (2008:519f) att detta kan förklaras genom att vissa vårdare upplever att klienterna genom sin utbildning ges större resurser än de önskar att klienterna fick. Konflikten kan därför utvecklas till en attityd av att utbildningen är sekundär och arbetsträningen primär. Detta kompliceras vidare av att klienter ofta kan få bättre betalt för att ägna sig åt arbetsträning trots att undervisning har visat sig ha en större chans att minska återfall hos klienterna (Bhatti 2010:35f).

Irwin (2008:523) menar att klienter ofta är omotiverade av en traditionell undervisning och att det därför är viktigt att arbeta med ett multimodalt perspektiv. Irwin (2008:522) menar samtidigt att detta, kombinerat med en generell uppfattning hos vårdare att allt annat än en traditionell undervisning är slöseri med tid, kan skapa vidare konflikter mellan läraren och den övriga personalen. Wright (2004:636) anser att vårdares negativa inställning till undervisning är tydlig trots en ambition att uppträda neutralt. Utbildningen ses som en alltför mjuk, eller svag inställning till klienterna. Det kan i förlängningen leda till att vårdarna för över denna attityd till ledning och/eller klienter och utbildningen därmed ses som mindre viktig. Tendensen till konflikt mellan lärare och övrig personal var tidigare tydlig hos de lärare som inte hade anställningen direkt hos kriminalvården då de lärare som är anställda av kriminalvården har ett närmre samarbete med den övriga personalen (Claesson & Dahlgren 2002:5). De lärare som kontrakterades av utomstående organisationer hade fokus på ämnesstudier och i mindre utsträckning på den vårdande aspekten av lärarrollen i kriminalvårdens klientutbildning. Samtidigt skall man enligt Claesson & Dahlgren (2002:25) vara medveten om att det finns fördelar med lärare från andra organisationer då dessa blir en tydligare länk till det omgivande samhället och visar skolan som en reell skola snarare än klientutbildning. Det finns därmed en tydligare samhällskoppling. Med lärcentrumsmodellen har istället dessa två typer av lärarroll närmat sig varandra.

Den miljö som undervisningen bedrivs inom kan även den upplevas som en källa till konflikt. Undervisningen är starkt reglerad av vad som kan finnas i klienternas närhet och anstaltskontexten är ständigt närvarande. Det innebär svårigheter för en multimodal undervisning då läraren dels har strikta regler i klassrummet och dels en potentiell källa till konflikt inom personalgruppen ifall klienterna ges möjlighet att nyttja redskap som IT som är viktiga för en multimodal undervisning (Irwin 2008:516:520). Här kan ännu en underliggande problematik identifieras. Den utbildning lärare ges representerar verkligheten för de flesta framtida verksamma lärare, men innebär samtidigt att det saknas en insikt i hur man skall anpassa didaktiken efter en så strikt miljö som en kriminalvårdsanstalt (Salomone 1994:80). Det innebär att en individualiserande undervisning måste ta utgångspunkt i en ny didaktisk praxis som kombinerar anstaltens miljö och regler med den didaktiska kunskap läraren

förvärvat genom beprövade metoder och forskning. Det faktum att icke-traditionell undervisning betraktas med skepsis har även dokumenterats av Wright (2004:641f). Konflikten i det fallet uppstod mellan läraren och ledningen då läraren strävade efter att frångå en mer traditionellt kunskapsreproducerande undervisning. Ledningen menade att lärarens metodik var alltför svår att utvärdera och kontrollera och läraren tvingades acceptera detta eller sluta. Salomone (1994:81f) menar att klientutbildning måste frångå traditionella undervisningsmetoder för att skapa intresse hos klienterna. Resultaten har i de fall undervisningen frångår de traditionella undervisningsmönstren mer liknat de från det övriga skolväsendet.

Den ovan nämnda problematiken kring vårdares resonemang kring klientutbildning kan spåras till en större samhällsdiskurs. Frågan om klienters möjlighet och rättighet till utbildning menar Spaulding *et al* (2009:544) är en del av en väldigt laddad politisk kontext. Trots att flertalet studier visat att återfallen bland klienter minskar genom utbildning är frågan kopplat till politikens bild som hårda respektive snälla mot brottslingar. Detta har resulterat i färre möjligheter för klienter att utbilda sig i fängelser och kan relateras till att samhället inte önskar se skattepengar gå till utbildning av personer som brutit mot samhällets regler, trots att detta i förlängningen skulle spara samhället pengar (Spaulding *et al* 2009:544). Det bör poängteras att undersökningen vänder sig till USA och den samhällskontexten men samma tendenser kan skönjas även hos svenska politiker, där det finns en vilja att inte framstå som svag i hanterandet av brott.

Foucault (2003:97) presenterar tanken om att de straff som nyttjas av samhället främst är menade för de som inte begått brottet. De rehabiliterande aspekterna av straffet kan därmed ifrågasättas då straffet skall avskräcka den som drabbas såväl som de i det omgivande samhället. I de fall där den bestraffade troligen kommer återupprepa sina brott kommer därför detta i konflikt med de reintegrerande ambitionerna då strävan att verka avskräckande innebär att den som bestraffas diskvalificeras som samhällsmedborgare och placeras utanför den samhälleliga gemenskapen. Det innebär att straffets rehabiliterande karaktär kan ifrågasättas och att den som bestraffas blir den minst intressanta så länge man kan anta att denne inte kommer upprepa sitt brott (Foucault 2003:97). I fallen med bestraffade som riskerar återfall är utbildning nyckeln och lärare skall i dessa fall fungera som representant för samhället och som länk till ett framtida liv utan brott. Den diskvalifikation som skett av den bestraffade innebär då att lärarens arbete med denne individ försvåras och det uppstår svårigheter att återintegrera den bestraffade i samhället (Foucault 2003:103f). Den verksamma läraren får genom detta två roller som påverkar yrkesutövandet och rollerna kan konstateras svara mot två separata arbetsgivare, den pedagogiska ledningen i form av en rektor och den organisatoriska som finns i den anställande anstalten. Konflikten kan därför konstateras ske på individnivå inom läraren, såväl som på en makronivå genom två skilda diskurser som påverkas av samhället.

3.4 Demokrati genom individualisering

Ett av de grundläggande målen med de frivilliga skolformerna är, som tidigare nämnt, att förbereda eleverna för att bli aktörer i samhällslivet och skapa insikt i de grundläggande demokratiska värderingarna. Som tidigare nämnts är det inte tillräckligt med undervisning om de demokratiska principerna utan dessa måste tillämpas i den klassrumspraxis i vilken undervisningen bedrivs. När det gäller klientundervisning föreligger därmed en spänning i skolans arbete med demokratifrågor. Skolan

skall i detta manövrera i ett slags frirum mellan de krav som ställs från den omgivande anstaltens organisation och samhällets krav och förväntningar (Claesson & Dahlgren 2002:16f). De demokratiska värderingarna blir även grunden för en ökad möjlighet till en konstant förändring hos individen då denne lär sig någonting (Ohlsson 2008:61). Ohlsson (2008:61) menar att relationen mellan individen och världen förändras vid inläring och att denna förändring har större chanser att bli konstant om eleven ges möjlighet till metakognition. En demokratisk arbetspraxis innebär att eleven förmås vara aktiv och fatta beslut kring den egna inläringen utifrån den egna personen, vilket innebär en ökad metakognition då eleven reflekterar utifrån de egna erfarenheterna och de egna förväntningarna på jaget såväl som uppgiften (Ohlsson 2008:55ff).

Den individualisering som sker utifrån de demokratiska principerna strävar efter att vara identiska med det omgivande samhället. Eleven som aktör i det demokratiska samhället ges därmed en individuell roll som befinner sig inom de av samhället accepterade normerna (Foucault 2003:185). Den individualiserande undervisningen skolan nyttjar kan bara befinna sig inom de samhälleliga normerna. Foucault menar att det sker en bedömning från samhällets sida som strävar efter att identifiera de individer som befinner sig utanför samhällets norm och genom detta ämnar man sedan att förmå dessa individer att acceptera de gemensamma samhällsnormerna. Det innebär även att de som befinner sig för långt utanför den samhälleliga gemenskapen inte kan korrigeras mot denna och därmed blir förpassade till ett mer bestående utanförskap (Foucault 2003:187ff).

De samhälleliga normer som utgör gränser för en accepterad differens bland människor finns även representerade i skolan genom de sorteringsmekanismer som finns. Det sker i samspel med fostran av eleverna till demokratiska medborgare, något som vanligen kallas skolans implicita styrning (Berg 2003:69f). Denna styrning menar Foucault bottnar i examinerandet av elever, antingen genom formella examina eller betyg för inträde till högre studier, vilket leder till att de sorteras in i en kategori där de mest förtjänstfullt tjänar samhället (Foucault 2003:187f). Den implicita styrning som finns i skolan samverkar med undervisning för demokrati, men kan i viss mån motverkas genom undervisning genom demokratiska metoder. Överlämnande av viss makt till eleven, genom individens metakognitiva insikt om det egna lärandet, innebär att eleven delvis kontrollerar de implicita styrningsmomenten och genom detta minskar effekten av densamma.

3.5 Lärarens roll

Lärarens roll i klientutbildningen kan som ovan nämns konstateras vara omgärdad av konflikter och påverkad av en svårdefinierad relation mellan de styrdokument som finns och den organisatoriska verklighet som omgärdar den pedagogiska verksamheten. Claesson och Dahlgren (2002:5) menar att det finns två krav på lärare verksamma inom klientutbildningen, ämneskunskaper, men även ett vårdande element ingår, där ackumulation av ett socialt kapital för de studerande är centralt.

Nygren (2009:81) har undersökt erfarna lärarens undervisningsstrategier och menar att goda ämneskunskaper är en nödvändighet för att läraren skall kunna anpassa ämnet efter de studerande och agera mer kreativt i planeringen och genomförandet av undervisningen. De goda ämneskunskaperna skapar även en känsla av tillit till läraren och dennes kunskaper och Nygren (2009:81f) menar att det skapar legitimitet och förtroende för läraren. Den kreativitet som de goda ämneskunskaperna för med sig innebär även större möjligheter till alternativa arbetssätt och ett multimodalt

lärande som skapar engagemang och intresse hos eleverna. Detta innebär i sin tur att eleverna och läraren har ett möte i ett gemensamt intresse för ämnet och dess betydelse för individen och det omgivande samhället. Det framkommer i Nygrens (2009:82f) undersökning att de intervjuade lärarna har ett relationsbetonat fokus och arbetar med elevernas personliga utveckling och att detta inte ses som särskilt från de goda ämneskunskaperna och den stora ämneskompetensen.

De goda ämneskunskapernas möjligheter till multimodalt lärande och kreativa lösningar av den pedagogiska verksamhetens svårigheter innebär att det sker förändringar i den pedagogiska filosofin hos den individuella läraren. Engagemanget och intresset tar utgångspunkt i den studerande och skapar undervisning som Morrison och Epps (2002:226) menar är central för effektiv undervisning av studerande inom klientutbildningen. De menar att de studerande både kräver mycket enskild tid med läraren men även att de samtidigt skall ges möjligheter att lära av varandra och förståelsen de har skall ses som en resurs. De konstaterar även att den traditionella klassrumsundervisningen inte lämpar sig för att återintroducera de studerande i samhället utan att de behöver omarbetas utifrån dessa principer (Morrison & Epps 2002:230f). På samma sätt menar Moller (2003:53ff) att klienter genom ett multimodalt arbetssätt blir väldigt motiverade i sina studier och att de genom detta får möjligheter att utveckla sin litteracitet och sitt lärande.

Relationerna och utgångspunkten hos eleven genom det informella samtalet menar Irwin är centralt för utformningen av en studiekultur och formandet av ett socialt kapital såväl som individens skapande av sig själv som lärande individ (Irwin 2008:522). Dialogen strävar efter att motverka den misstro och misstänksamhet som skapas av miljön i vilken undervisningen bedrivs. Genom det informella samtalet blir således läraren, enligt Irwin (2008:524f), den länk mellan anstalten och samhället som behövs för att det sociala kapitalet skall vara verksamt. Goffman (2006) menar att:

[...] individen ofta helhjärtat satsar sig själv i sin identifikation med en viss roll, en inrättning och en grupp, och i sin uppfattning om sig själv som någon som inte sätter en käpp i hjulet vid social interaktion eller sviker en social enhet som är beroende av den interaktionen. (2006:211)

Det innebär att läraren genom dialogen, utgångspunkten i klientens förkunskaper samt de goda ämneskunskaperna kan skapa det intresse som krävs för att den studerande skall omdefiniera sin primära grupp tillhörighet från den av en intagen klient till den av en studerande. Genom detta kan den studietradition som skapas bli en del av den studerande och undervisningen blir den koppling mellan anstalt och samhälle som bäst främjar återintegration av den bestraffade. Vacca (2008:1059) visar att de som förvärvar motsvarande ett gymnasiebetyg under sin tid på anstalt är mer troliga att framgångsrikt återintegreras i samhället. Han noterar att av de som tog en examen var det endast 4% som återföll till brott mot det nationella genomsnittet som var 65%.

3.6 Lärande, kontext och socialt samspel

Forskningsläget har identifierat problematiken med att arbeta för demokrati genom individualisering och demonstrerat komplexiteten i lärarens yrkesroll i den givna undervisningskontexten. Den miljö i vilken undervisningen bedrivs kan konstateras innefatta konflikter på lokal såväl som global nivå och dessa kännetecknar även det pedagogiska arbetet.

Den tyngdpunkt som läggs i forskningsläget på det sociala samspelet och det sociala kapitalet understryks av Dysthe, som menar att det sociala samspelet är grunden för att förstå andra människors strukturer och för att internalisera kunskap (Dysthe 1996:46f). Den kunskap som de studerande förvärvar måste kopplas samman till elevens livsvärld och för att kunna nå detta krävs en utgångspunkt i elevens verklighetsfär och en insikt hos läraren om de många formerna av inläring genom individualisering. Säljö resonerar utifrån Vygotskys sociokulturella perspektiv och menar att den kunskap individen har uttrycks genom individens handlingar i en dynamisk och interaktiv omvärld (Säljö 2000:125ff). Dessa handlingar är alltså någonting som sker i samspel med andra individer och kräver uttolkning av den aktuella kontexten, vilket formas av det sociala kapital den studerande fått med sig och de sociala interaktioner som formats under lärsituationerna.

Det dynamiska kunskapsskapande som sker är taget ifrån Vygotskys teorier om den proximala utvecklingszonen och i förlängningen den om "scaffolding" (Säljö 2000:119ff). Den proximala utvecklingszonen behandlar skillnaden mellan vad en individ kan prestera ensam kontra vad individen kan prestera med stöd från lärare eller medstudera. Det handlar om mentala processer som mognar och utvecklas i samspel med de lärande aktiviteter som individen deltar i. Scaffolding blir processen i vilken individen deltar i ett samspel med andra och genom detta når den närmaste delen, den proximala utvecklingszonen. När individen sedermera når detta blir vad som kallas den framtida kompetensen den proximala utvecklingszonen och det som befann sig utanför förståelsehorisonten blir den framtida kompetensen (Säljö 2000:220). Den proximala utvecklingszonen blir således ett verktyg för lärande och tänkande, ett verktyg som förutsätter att läraren kan identifiera en kollektiv utvecklingszon för undervisningsgruppen och har insikt om individernas nyanser i denna och kan förmå varje studerande att nå just den egna proximala utvecklingszonen.

Som tidigare påpekats handlar lärarens roll i klientutbildningen ofta om dialogen och samspelet. Det innebär att fokus hamnar på att skapa en dialogisk lärmiljö som inte bara skapar en dialog mellan läraren och den studerande utan även mellan de studerande (Dysthe 1996:226). När denna dialogiska lärmiljö dominerar den pedagogiska kontexten ger det individen en meningsskapande roll. Rollen utgör kärnan i det som krävs för att forma identiteten till den meningsskapande studerandes och genom detta överbryggs spannet mellan anstalt och samhälle. Dysthe (1996:229) noterar även att deras förändrade syn på sig själva som tänkare och kunskapsbyggare utvecklades parallellt med en förändrad uppfattning om de andra studerande de samspelar med. En sådan förändring fordrar dock en studiemiljö där det eleverna säger och skriver betraktas som ett tillskott till den gemensamma scaffoldingen eller "det gemensamma kunskapsbygget" (Dysthe 1996:229).

Den proximala utvecklingszonen blir således ett uttryck för individens behov och förväntningar såväl som framtida potential. Det blir därmed ett konkret sätt att se begreppet individualisering som även innefattar delbegreppen individuell tid, individuellt arbetssätt och dess sammanfattande begrepp, den individuella läroplanen. Den individuella läroplanen innefattar individens behov av anpassad tid och det egna arbetssättet och relateras därefter till den resterande gruppen och skapar en individualisering genom individen i gruppen (Stensmo 1997:204ff). Stensmo (1997:205f) menar att den information som krävs för utformandet av en individuell läroplan förvärvas genom dialogen och samspelet med individen och betraktande av denne i samspel med andra. Läraren och den studerande måste alltså enas och nå en enighet kring individualiseringen. Viktigt att notera är att den individuella läroplanen skall vara kontinuerlig, följas upp och utvärderas. Detta för att dess existens som en konkretise-

rad form av den proximala utvecklingszonen skall ges en kontinuitet.

Den kollektiva proximala utvecklingszonen befinner sig även i en ständig fluktuation som definieras av kollektivets medlemmar och dess identiteter inom gruppen. Som tidigare nämns strävar den dialogiska lärmiljön efter att omforma de studerandes identiteter från den bestraffade till den studerande och detta sker samtidigt som en omdefiniering av rollen sker i förhållande till övriga individer i kollektivet (Liljegren 1991:43). Samspelet inom kollektivet avgör också den roll som skapas genom individens nya identitet. Individens bekräftas antingen eller så blir denne diskvalificerad och genom detta identifieras ett riskmoment i det att den studerande omdefinierat sin identitet och sedermera inte får denna bekräftad riskerar att återta identiteten som den bestraffade och lärsituationen blir därmed försvårad (Liljegren 1991:57).

Den tidigare forskningen såväl som den genomgångna litteraturen visar på ett forskningsområde där konflikterna och relationerna mellan de individer som befinner sig i verksamheten om möjligt är mer centrala än skolan i det omgivande samhället. De specifika krav som ställs från organisation, miljö och konflikten mellan lärarens roll som pedagog och länk mellan anstalten och samhället visar på en komplexitet i lärarrollen som är unik i skolväsendet. Komplexiteten illustreras bland annat genom de uppsättningar styrdokument läraren måste förhålla sig till och den, ibland skilda, syn de har på den pedagogiska verksamheten. Forskningsgenomgången visar skillnaderna mellan de olika verkligheter som lärarna har att förhålla sig till, såväl som vissa likheter. De organisatoriska, samhälleliga och pedagogiska diskurserna utkristalliseras tydligt i den tidigare forskningen och det framgår att lärare måste förhålla sig till dessa och relatera dem till klienterna. Det innebär samtidigt att det finns ett behov av att kartlägga lärarnas upplevelser, deras verksamhet och den pedagogiska kontext de upplever i den dagliga lärarrollen.

4 Metod

Då uppsatsen ämnar undersöka lärarrollen och lärares arbete inom kriminalvårdens klientutbildning förefaller en kvalitativ ansats vara den lämpligaste. Den kvalitativa ansatsen lägger vikt vid individens uppfattning och tolkning av sin sociala verklighet (Bryman 2006:35). En kvalitativ ambition underlättar vid studier av komplexa sociala frågor. Det faktum att kvalitativa studier studerar ett begränsat område djupgående innebär en större möjlighet att hantera komplexa sociala situationer och samtidigt bättre förutsättningar för att hantera tvetydighet och motsägelser i individers tolkningar av den sociala verksamhet som undersöks (Denscombe 2009:398). Den kvalitativa forskningens tendens att basera sin undersökning på intensiva studier av ett fåtal fall skapar ett djup i de genererade data som används. Detta gäller både i de fall intervjuer används och genom textanalys, vilket för uppsatsen innebär att båda metoderna som nyttjas har ett kvalitativt fundament.

Vad gäller intervjuerna påverkas dessa av möjligheterna att verifiera de data som samlas in redan under datainsamlingens gång för att säkerställa att respondenten tolkar frågorna som intervjuaren tänkt (Bryman 2006:174). Detta är även gångbart gällande idé- och ideologianalys då dessa istället bygger på läsarens tolkning av materialet. Uppsatsens kvalitativa forskningsambition innebär att den kan nå djupt nog för att studera frågor som har sin grund i sociala mönster och socialt samspel. En kvantitativ ansats genererar å andra sidan ett mer generaliserbart resultat men denna förefaller inte applicerbar på denna undersökning då kvantitativa underökningar ignorerar eller inte tar hänsyn till individens tolkningar av den omgivande världen (Bryman 2006:94f). Då uppsatsens område kan anses vara relativt utforskat och

uppsatsen strävar efter att anlägga ett nytt perspektiv på klientundervisningen blir en kvalitativ ansats än mer motiverad då den skapar en förståelsegrund på vilken man sedermera kan skapa ett mer generaliserbart resultat (Stukát 2005:34).

En kvalitativ ansats kan generera mindre representativa data och på grund av en otydligt definierad population och ett fåtal respondenter blir resultatet mindre generaliserbart (Denscombe 2009:382). Ansatsens kontextbundenhet kan även den ses som en svårighet då det innebär att det resultat som produceras är bundet till undersökningens sociala kontext, forskarnas tolkningar och påverkas av det faktum att respondenternas sociala verklighet ingalunda är statisk (Denscombe 2009:399). Det innebär att en reproduktion med samma utgångspunkter, metod och frågeställning inte nödvändigtvis genererar samma resultat. Det finns samtidigt en risk att data går förlorade vid tolkning och omstrukturering av det insamlade materialet (Denscombe 2009:400). Vi menar däremot att ansatsens fördelar och de möjligheter den skapar är ett krav utifrån undersökningens syfte.

4.1 Idé- och ideologianalys

Inom idé- och ideologianalys studerar man texter med ambition att definiera de idéer som förekommer inom ideologier såväl som fristående i text. Det kan röra sig om att betrakta ideologier som en typ av idésystem eller som åskådningar som definierar vissa klassintressen (Bergström & Boréus 2005:150f). Metoden används inom ett flertal samhällsvetenskapliga ämnen och betraktas oftast som mångvetenskaplig. Studierna används oftast för att skapa förståelse kring ideologier ur en social kontext, men studier av idéer har även förekommit inom pedagogiken, även om de där har benämnts annorlunda (Bergström & Boréus 2005:154). Vidare menar Bergström och Boréus (2005:155) att det inte finns en vedertagen indelning av idé- och ideologianalys utan att dessa istället definieras av syfte och ambition. Man kan således skönja tre kategorier av syften, de beskrivande, de förklarande och de syften som inbegriper ett ställningstagande.

Metoden kan dessutom vidare delas in i ett flertal undermetoder men den som är relevant för undersökningen kallas funktionell idéanalys och riktar primärt in sig på idéers effekter. Inom denna inriktning förekommer de förklarande och de beskrivande typerna av syften och det blir en effektinriktad funktionell analys (Bergström & Boréus 2005:156). Den effektinriktade funktionella analysen har, enligt Bergström och Boréus (2005:156), en form med sociologisk orientering och inriktar sig på hur idéer påverkar den sociala tillvaron. Den funktionella idéanalysens fokus för den bort från textanalysen då studierna berör idéers uppkomst och utformning, vilket förutsätter andra metoder än de typiskt associerade med textanalys. Ideologierna kommer till uttryck i normativa dokument men under den synliga ytan menar Bergström och Boréus (2005:158) att det finns ett djupare plan som inte är lättillgängligt. Analysen måste därför innefatta en undersökning av verkligheten utanför texten som gör det möjligt att placera denna i ett socialt sammanhang.

4.1.1 Datainsamlingsmetod

För uppsatsen fungerar idéanalysen som förtydligande av den pedagogiska kontexten som utgör lärarens yrkesutövning. Idéanalysen är menad att skapa en insikt i de generella idéer och tendenser som uttrycks i de normativa dokument som utgör grunden i de diskurser läraren har att förhålla sig till. Inom idéanalysen vänder man sig vidare antingen till de aktörer som figurerar i det som analyseras eller mot en under-

sökning där en social kontext integreras som del i studiens syfte (Bergström & Boréus 2005:156f). För uppsatsen innebär det att samspelet mellan idéerna och den aktuella kontext där de tillämpas ämnar skapa en vidare förståelse för den sociala kontexten och de idéer som formar den (Bergström & Boréus 2005:158f).

Idéanalysen skapar möjlighet att tydliggöra de diskurser som definieras i syftet genom de idealtyper som undersöks i analysen. De begrepp kring vilka vi strävar efter att definiera diskursens idealtyp är *människosyn*, *kunskapssyn*, *kontroll* och *individ/samhälle*. Begreppen är centrala för såväl lärarens yrkesutövande som den pedagogiska verksamheten, samtidigt som de är generella nog att återfinnas i de flesta texter av den här typen. Det är samtidigt viktigt att utreda dokumentens syn på den pedagogiska situationen utifrån de begrepp som påverkar lärarens agerande i sin lärarroll. Vad gäller *människosyn* ligger fokus på huruvida det är en passiv eller aktiv individ som förekommer i texterna. *Kunskapssyn* relateras till överföring eller samspel samt målsättningen med kunskapen, gällande livslångt lärande eller lärande för anpassning till samhället. *Kontroll* undersöker ifall kontrollelementen är markerade eller inte medan *individ/samhälle* undersöker individens framtida relation till samhället. Tillsammans ger de en grund kring texternas perspektiv på den pedagogiska situationen och hur de ämnar påverka läraren inom densamma.

4.1.2 Urval och tillvägagångssätt

Valet av texter förefaller självklart rörande det pedagogiska sammanhanget då Lpf94 är ett av de dokument som lärare inom vuxenutbildningen har att förhålla sig till. Valet av *Bättre Ut* grundar sig i att det är kriminalvårdens värdegrund, något all personal skall förhålla sig till. Samt att den definierar synen på klienten och dennes situation ur kriminalvårdens perspektiv. För det samhälleliga perspektivet blev valet NPE (*Nordic Prison Education – A Lifelong Learning Perspective*) denna dels strävar efter att sammanföra de andra kontexterna och kan ses som en konkretisering av vad samhället önskar av skolan och kriminalvården i möte. Som del av en samhällelig diskurs uttrycker den även en ambition rörande klienten, reintegration och undervisningens syfte.

Arbete med idealtyper och de begrepp som de relateras till innebär alltid ett urval och det innebär vidare att vi skulle kunna ha nyttjat ett större antal begrepp (Bergström & Boréus 2005:160f). Utöver detta fungerar användandet av idealtyper för att finna de idéer som ryms i texten, vilket även är utsatt för tolkning. Det innebär att de nämnare vi finner vara representativa för ett begrepp kan tolkas som tillhörande ett annat. Fördelen med metoden är att den tydliggör de idéer som återfinns inom en social kontext, de diskurser som ryms inom den sociala arenan och relationen mellan texterna och den sociala sammanhanget (Bergström & Boréus 2005:156f). Texterna representerar de idéer vi strävar efter att definiera genom idealtypen av de begrepp som tidigare nämnts. Undersökningen fokuserar på idealbilden av begreppen och hur de samspelar med läraren, med varandra och formar delar av en större diskurs. Vi menar att vi, trots det låga antalet begrepp, kan skapa en grundläggande bild över hur de samspelar med varandra och i sin tur med läraren.

4.1.3 Databearbetning och analysmetod

För idéanalysen använder vi en tabell som hämtats från Bergström och Boréus (2005:400ff). Tabellen har dock givits modifikationer då vi ersätter begreppen med egna och idealtyperna blir relevanta för undersökningens syfte. Tabellen låter oss sor-

tera innehållen i de analyserade texterna till begreppen och idealtyperna fungerar därför som raster som sorterar textens innehåll (Bergström & Boréus 2005:401). I NPE har vi fokuserat vår uppmärksamhet på det avsnitt som berör intagna på svenska anstalter då det är ett uttryck för en gemensam nordisk ambition att arbeta för ett livslångt lärande inom kriminalvårdens klientutbildning. Gällande Lpf94 samt *Bättre Ut* har vi istället sett till texterna som helhet. Begreppen som studeras är kunskapssyn, människosyn, kontroll samt individ/samhälle. Vi genomförde en närläsning av de dokument vi valt och sorterade det vi fann utefter den modell vi ställt upp. För att finna de element som svarar mot de begrepp vi ställt upp sökte vi tendenser i materialet och sökte passager som definierar människans agerande och roll inom diskursen, synen på vad som utgör kunskap, vilken roll kontrollerandet av människor och miljö gavs och hur individen antas samspela med samhället i en framtida kontext. Dessa idealtyper är ämnade att svara mot undersökningens syfte såväl som de frågeställningar som preciseras och har i sin natur ha skillnader i omfång, då de i sin natur särskiljer sig ämnesmässigt såväl som i abstraktionsnivå från varandra (Bergström & Boréus 2005:160).

De data som analysen genererar ställs upp enligt den tabell Bergström och Boréus (2005:402) använder för idéanalys. Dessutom presenteras texterna kortfattat utifrån målgrupp, karaktär och innehåll samt vilken roll de har i den aktuella kontexten. Dessutom ges en presentation kring vilken av texterna som kan anses vara dominant rörande de olika begreppen.

4.1.4 Reliabilitet och validitet

Vad gäller den idéanalys som genomförs kan även den till viss del ifrågasättas ur ett reliabilitets- och validitetsperspektiv. Bergström och Boréus (2005:171) menar att vanlig kritik mot klassifikationsscheman rör huruvida analysramen är en på förhand konstruerad modell, eller om den uppstått under bearbetning av materialet eller tidigare studier av detsamma. De menar vidare att en potentiell nackdel återfinns i mängden arbete som måste riktas mot dokumenten. Metoden kräver en intim kunskap om materialet, vilket vi samtidigt menar är en styrka då kunskapen om materialet gör analysen trovärdig. Användande av de större kategorierna innebär, enligt Bergström och Boréus (2005:172) att analysen riskerar att endast sortera materialet men då de generella dragen skapar förståelse för lärarrollens kontext menar vi att de större kategorierna skapar en förståelse för de generella dragen i diskurserna. Större begrepp innebär att närläsningen kan lägga fokus på tendenser snarare än individuella uttryck och illustrerar grunden i texternas perspektiv på begreppen. Bergström och Boréus (2005:156f) noterar vidare att studiet av idéer och ideologiers effekter förutsätter andra metoder än textanalys, vilket innebär att idéanalysens grund kompletteras av intervjuernas studie av hur effekterna visar sig genom lärarrollen.

4.2 Intervjuer

Intervjuer lämpar sig väl då undersökningen behöver data som dels är komplexa och lämnar utrymme för en dialog med respondenten, dels kan upplevas vara känsliga då de berör respondenternas yrkesutövning. Intervjuer har även ett värde i det att de ger kontakt med respondenter som kan konstateras ha en privilegierad information, en information som undersökningen inte kan inhämta på annat håll (Denscombe 2009:232f).

4.2.1 Datainsamlingsmetod

Vi har valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer då dessa tillåter studiet av komplexa och subtila frågor. En semistrukturerad intervju innebär att intervjuerna genomförs med intervjuschema (bilaga 1) men med möjlighet att bryta de ramar som ställts upp av detsamma. Det innebär att respondenten ges utrymme att utveckla sidospår i intervjun som är relevanta för undersökningen och ges utrymme att utveckla sina tankar och reflektioner kring de ställda frågorna (Denscombe 2009:234f). Då syftet berör en komplex undervisningssituation och lärarens roll som tolkare och brukare av styrdokumentet blir en semistrukturerad intervju lämplig. Det förefaller svårt att nyttja en strukturerad intervju då denna riskerar att exkludera respondentens spontana reflektioner kring ämnet (Denscombe 2009:232f). Samtidigt kan en ostrukturerad intervju innebära en risk för att intervjun inte genererar behövliga data då man ofta använder teman istället för frågor. En ostrukturerad intervju är även problematisk då det är svårare att förbereda respondenten genom att låta denne ta del av intervjuschemat i förväg. Den semistrukturerade intervjun ger möjligheter till följdfrågor och sidospår och har samtidigt ett tydligt intervjuschema som respondenten kan ta del av innan intervjun (Bryman 2006:301ff). Således förefaller den lämpligast utifrån undersökningens frågeställning och syfte.

Intervjuer kräver en medvetenhet om intervjuareffekten och att denna kan förekomma vid vanliga intervjuer och intervjuer via internet eller telefon. Intervjuareffekten innebär en risk för att forskaren påverkar resultatet då forskaren kan komma att framstå som expert på området och känsliga frågor kan generera svar från respondenten som strävar efter att tillfredsställa forskarens utgångspunkter och därmed inte bli sanningsenliga (Denscombe 2009:244ff). Det innebär inte nödvändigtvis den identitet forskaren projicerar utan vad forskarens identitet betyder för den som intervjuas. I samband med intervjuareffekten måste det även finnas en medvetenhet om forskarens subjektivitet, dvs en insikt i forskarjagets påverkan på resultatet (Denscombe 2009:384f). I intervjuer skapas data genom ett socialt samspel där forskaren är närvarande och en medvetenhet krävs därför kring forskarens möjliga påverkan på resultatet som skapas tillsammans med respondenten (Denscombe 2009:245). Forskarjaget påverkar därefter även det urval av resultat som presenteras och även analysen. För att motverka detta krävs en transparens i forskningsprocessen som möjliggör kontroll av att resultat och analys är rimliga och godtagbara (Bryman 2006:140f).

4.2.2 Urval och tillvägagångssätt

Den grupp som var aktuell för undersökningen är verksamma lärare inom kriminalvårdens klientutbildning. En förfrågan om deltagande i undersökningen skickades ut till ett flertal kriminalvårdsanstalter i Mälardalsregionen (Bilaga 2). Anstalterna vidarebefordrade därefter dessa förfrågningar till rektorn för kriminalvårdens klientutbildning, "Region mitt" som i sin tur kontaktade oss, bidrog med material och hjälpte oss finna respondenter. Rektorn positiva inställning till undersökningen påverkade möjligheten att finna respondenter då urvalsgruppen visade sig vara liten. Engagemanget grundade sig i det faktum att det sällan genomförs forskning riktat mot kriminalvården och specifikt mot klientutbildningen. Därefter utnyttjade vi vad som kan liknas vid ett tillfällighetsurval där samtliga sju lärare som påtalat sitt intresse valdes som respondenter (Bryman 2006:312f). Då det inte finns komparativa ambitioner hos undersökningen valde vi att inte genomföra ett mer aktivt urval där faktorer som kön, etnicitet, ålder etc. påverkade urvalet. Vi har dock valt att koda respondenterna

med fingerade namn för att underlätta läsningen samt se likheter och skillnader i resonemangen. Det faktum att undersökningen eftersträvar en mer djupgående förståelse för respondenternas material innebär det att det exakta valet av respondenter är mindre viktigt då det kan antas att de som deltar i undersökningen har kompetens att svara på de frågor som undersökningen bygger på (Bryman 2006:312f).

Respondenterna gavs därefter möjlighet att välja datum och tid för intervjun utifrån ett antal förslag. Respondenterna fick även ta del av intervjuschemat i god tid innan intervjun för att vara insatta i frågorna. Det lämnade även utrymme för förtydliganden kring frågorna och ger respondenterna en större säkerhet för det som skall behandlas. Intervjuerna genomfördes via ip-telefoni och dator för att båda skulle kunna närvara då det visade sig svårt att besöka respondenterna på arbetsplatserna. Vi valde dessutom att spela in intervjuerna som varade 20-50 minuter genom programmet Skype med respondenternas godkännande. Detta för en tydligare databearbetning och ett tydligare resultat. Därefter genomfördes en frekvenstranskribering (Stukát 2005:40) av varje intervju och dessa tillsammans med de bandade intervjuerna ligger till grund för resultatet.

4.2.3 Databearbetning och analysmetoder

Vid bearbetning av intervjuerna lyssnade vi först igenom det inspelade materialet för att sedan sammanställa samtliga intervjuer. Det insamlade materialet var stort till sitt omfång därför lämpade det sig bäst att genomföra frekvenstranskriberingar (Stukát 2005:40). Det insamlade materialet i detta undersökningssyfte bör räcka då ämnet vi ämnar undersöka inte kräver en sådan detaljutformad utskrift (Stukát 2005:40). Vid bearbetningen tolkade vi de resonemang som givits utifrån intervjuschemat och den information som inte var kopplad till frågorna sorterades ut. För intervjuernas validitet har hänsyn tagits till respondentvalideringen som Alan Bryman beskriver:

Respondentvalidering är den process varigenom en forskare förmedlar sina resultat till de människor som varit föremål för eller på annat sätt ingått i undersökningen. Målet med detta är att få en bekräftelse på att den beskrivning som forskaren förmedlat är riktig. (Bryman 2002:259)

För att uppnå detta skickades frekvenstranskriberingarna till respondenterna för ett godkännande av de eventuella tolkningarna samt att de blivit korrekt representerade. Om respondenterna ansåg sig ha missat något under intervjun gavs de möjligheten att göra tillägg i materialet. De tillägg som gjordes rörde klargöranden och ingen valde att efter valideringen dra sig ur eller exkludera större mängder data från undersökningen. Efter godkännande av samtliga respondenter granskade vi materialet och presenterade den relevanta informationen tematiskt under de olika ämneskategorierna. Här belyser vi de likheter och skillnader som vi funnit i materialet. Resultatet ställs mot det kapitel som behandlar bakgrunden samt de ställda frågeställningar som sedan utgör vår analysdel.

Resultatet från intervjuerna grupperades efter tre teman och presenteras som sådant i resultatavsnittet. De tre teman som används hämtar grunden hos den tematiska presentationen av den tidigare forskningen men är även länkad till de tre frågeställningarna. Detta för att skapa en tydlighet mellan frågeställning, forskningsläge samt resultat.

4.2.4 Reliabilitet och validitet

Inom forskningen är det viktigt att beakta frågorna kring reliabilitet och validitet. Reliabilitet kan ses som synonymt med tillförlitlighet och validitet är kopplat till informationens giltighet i förhållande till syfte och frågeställning. Med tanke på uppsatsens utgångspunkt i en kvalitativ ansats bör man vara medveten om de potentiella problem den kan föra med sig för reliabiliteten. För att forskarjaget inte skall påverka undersökningen i alltför hög utsträckning krävs en transparens kring syfte, frågeställning och genomförande. Det innebär ingalunda att frågorna kring reliabiliteten elimineras men det ger möjlighet till granskning och möjlighet för läsaren att ta ställning kring ifall slutsatserna är sannolika eller inte (Denscombe 2009:380f). Forskarjagets påverkan vid intervjutillfället måste även det tas i beaktande men genom att föra ett resonemang kring begreppet menar vi att forskarjagets påverkan kan minimeras. Forskarjaget påverkar även uppsatsens validitet i den mån att man som forskare måste vara medveten om att man är en aktiv del av undersökningen. Genom återkoppling med respondenterna genom deras godkännande av materialet skapar man respondentvalidering. Det innebär att validiteten ökar genom att informationen granskas av de som bidragit med den (Denscombe 2009:380). På så vis kan man minska forskarjagets inblandning.

Det faktum att intervjuerna genomfördes via telefon innebär att de data som insamlats inte blir lika exakta som vid traditionella intervjuer. Forskning har demonstrerat att respondenter är lika ärliga vid telefonintervjuer som de är vid intervjuer ansikte mot ansikte (Denscombe 2009:30). Den visuella kontakten förloras, men det finns trots detta möjlighet till tvåvägskommunikation mellan forskaren och respondenten (Denscombe 2009:30f). Avsaknaden av visuell kontakt har en potentiell fördel i det att den minskar intervjuareffekten i vissa avseenden. Forskarens identitet utövar mindre påverkan på respondenten då den fysiska närvaron saknas (Denscombe 2009:244f).

4.3 Forskningsetiska principer

Respondenterna gavs information om undersökningens syfte och problemområde samtidigt som förfrågan om deltagande skickades ut. När de anmälde sitt intresse skickas intervjuschema med en påminnelse om att de när som helst har möjlighet att avsluta sitt deltagande i undersökningen och att eventuellt material i sådant fall skulle exkluderas ur densamma som är i överensstämmelse med informationskravet (Vetenskapsrådet 2006:7f). Då respondenterna när som helst kan avbryta sitt deltagande och därefter får godkänna den information som nyttjas i undersökningen menar vi att även samtyckeskravet uppnås. Respondenterna tillfrågades dessutom om möjlighet till att spela in intervjun i förväg vilket gav respondenterna möjlighet att ta ställning till detta utan press från en närvarande forskare. Respondenterna informerades dessutom om nyttjandekravet som innebär att det insamlade materialet endast kommer nyttjas till uppsatsen i icke-kommersiellt syfte och att det kan komma att granskas av andra forskare men att dessa inte kan använda materialet i egen forskning (Vetenskapsrådet 2006:14). I de inspelade intervjuerna nämns inte respondenten vid namn och i sammanfattningar och resultatredovisning används endast fingeerade namn. Genom detta menar vi att konfidentialitetskravet uppnås (Vetenskapsrådet 2006:12).

5. Resultat av idéanalysen

Inledningsvis presenterar vi de tre texterna och vilka de primärt riktar sig till, texternas karaktär samt i vilken omfattning de olika begreppen förekommer. Därefter följer en sammanställning av de idealtyper vi funnit genom analysen.

Lpf94 är en av de grundläggande pedagogiska texterna som all skolpersonal inom de frivilliga skolformerna har att rätta sig efter. Även de elever eller studerande som vistas inom samma skolform har läroplanen att förhålla sig till. Lpf94 dikterar skolans värdegrund, mål och riktlinjer samt de frivilliga skolformernas uppdrag. Det innebär att dokumentet placerar förväntningar på de som verkar inom de frivilliga skolformerna men även en målrelaterad aspekt kring de krav som presenteras. Vad gäller begreppen har Lpf94 explicita formuleringar kring *människosyn*, *kunskapssyn* samt *individ/samhälle* och formuleringar om dessa förekommer i hög omfattning.

Även *Bättre Ut* kan konstateras formulera ett förhållningssätt och riktar sig till all personal verksam inom kriminalvården. Då texten är en vision samtidigt som den uttrycker en värdegrund är det inte regler, istället ger den läsaren mål och texten blir någonting som Kriminalvården strävar efter. I detta skiljer den sig från Lpf94 vilket även illustreras genom att *Bättre Ut* har ett mer övergripande fokus där Lpf94 i högre utsträckning visar detaljerna. Det tydligaste begreppet i *Bättre Ut* är *kontroll* som explicit förekommer i hög utsträckning, genom ord som säkerhet, ordning, korrekt, rättssäkert osv. De övriga begreppen förekommer mer implicit men i ett flertal fall förekommer *människosyn* och *kontroll* sida vid sida.

Till skillnad från de övriga texterna har NPE mer drag av en forskningsliknande rapport som vill belysa utbildningen inom de nordiska kriminalvårdsväsendena. Den vill skapa en förståelse för hur det har varit, hur det är och ge förslag på en vidare utveckling mot ett livslångt lärande. Den vill placera klientutbildningen i en historisk såväl som social kontext och se hur den förändras i symbios med det omgivande samhället. Den riktar sig primärt till verksamma inom kriminalvården, men även beslutsfattare på politisk nivå. På grund av detta är det inte riktlinjer utan snarare förslag och texten kan snarast ses som en guide och strävar efter att överbrygga mellanrummet mellan klientutbildningen och den övriga kriminalvården. Hos NPE placeras fokus vid *kunskapssyn* men även *kontroll* och *individ/samhälle* förekommer explicit medan *människosyn* istället förekommer implicit. Just de förstnämnda förekommer därmed i hög omfattning.

Idéer och begrepp	Lpf94	Bättre Ut	Nordic Prison Education
Människosyn	Demokratiska principer. Människan är en aktör som utvecklar sin identitet utifrån de egna premisserna. Eleven i centrum med aktivt samhällsdeltagande som mål.	Passiv syn, där kriminalvården tar hand om klienten utifrån upplevda behov. Mänskliga rättigheter är grundläggande och kollektivet betonas över individen.	Klienterna ges en passiv roll där kriminalvården formas omkring dem. Klienten ges utrymme men blir passiv då kriminalvården skall guida, hjälpa och utveckla klienten mot reintegrering.
Kunskapssyn	Livslångt lärande utifrån varje individs förutsättningar, intresse och framtidsdrömmar. Kunskapssynen bygger på dialog som samspel med andra individer. Kritiskt förhållningssätt är centralt.	Kunskap förmedlas till klienterna med målsättning att reintegrera dessa. Kunskap är inte beständigt utan omprövas då verksamheten måste utvecklas kontinuerligt.	Informella såväl som formella kompetenser ligger i fokus. Individens intresse definierar vilken form av rehabilitering som blir lämpligast.
Kontroll	Vagt formulerad och definieras endast av de mål som finns. Kontrollen av läraren är i fokus.	Kontroll genomskyr verksamheten och definierar alla sociala kontakter. Kontrollen gäller den fysiska såväl som den mentala miljön.	Undervisningen och klienten måste underordna sig säkerheten. Sätts i relation till möjligheterna att skapa förutsättningar för livslångt lärande.
Individ/Samhälle	Eleven skall bli en aktör som deltar och agerar i en samhällelig kontext. Eleven skall ges redskap för att påverka utifrån det demokratiska politiska systemet. Eleven är aktiv i samhället.	Klienten fostras mot samhällets normer. Klienten skall förberedas för reintegrering genom sysselsättning.	Reintegrering är centralt och klienten skall finna uppgifter som skapar förutsättningar för att hitta de informella kompetenser som krävs för att framgångsrikt återvända till samhället.

Tabell 1. (jfr. Bergström & Boréus 2005:402)

6 Resultatanalys av idéanalysen

Vi kommer inledningsvis att lyfta fram de resultat som visar sig i tabellen kring den idéanalys som genomförts. Genomgången ämnar förtydliga den relation som finns mellan de analyserade dokumenten och hur de kan ses som representativa för skilda diskurser och hur dessa påverkar läraren. De begrepp som förekommer i modellen analyseras separat och presenteras nedan.

6.1 Människosyn

Den människosyn som uttrycks, skiljer sig mellan de analyserade dokumenten. Lpf94 framhäver människan som aktör och delaktig i samhället medan både NPE och *Bättre Ut* ger uttryck för en mer passiv människosyn där kriminalvården tillgodoser människans behov. Hos läroplanen ligger fokus på individen och ambitionen är att tillgodose individens behov utifrån dennes intresse och förförståelse, medan *Bättre Ut* ger uttryck för kollektivet framför individen. Den passiva människosyn och den fokus som finns på kollektivet kan förklaras av att kriminalvården måste tillgodose ett starkt krav på säkerhet. Där skolans uppgift är att fostra kritiskt granskande individer (Lpf94:9) har kriminalvården som primär uppgift att reintegrera människor i samhället. Kriminalvården strävar därför efter att omforma individerna efter den tillåtna norm samhället preciserar (Foucault 2003:185f). Hos Lpf94 är processen som individen går igenom det som premieras och utvecklingen är det viktiga. Hos *Bättre Ut* är istället målet i fokus och utvecklingen och processen sekundär. NPE eftersträvar att illustrera hur målet kan vara i fokus samtidigt som processen ges en central roll.

Det skilda synsätt som framkommer hos *Bättre Ut* och hos Lpf94 när det gäller synen på människan kan skapa en källa till konflikt inom lärarrollen. Wright (2004:632) noterar att de skilda perspektiven kan resultera i att lärare upplever sig som förvirrade kring den egna yrkesutövningen. Wright (2004:637) noterar vidare att läraren hamnar mellan två disparata synsätt på människan, det korrigerande och det utvecklande och att läraren har en viktig uppgift i att föra dessa samman. Det sammanfaller med vad NPE ger uttryck för då det hos dokumentet fokuseras på reintegrering men även vikten av att utgå från individens förutsättningar och behov konstateras. Skillnaden mellan de olika perspektiven på människan innebär även svårigheter att utnyttja ett dialogiskt klassrum. Då eleven är aktör och delaktig skapas en god grund för dialog i klassrummet. Säkerheten inom kriminalvården innebär att klienterna blir passiva och i mötet mellan diskurserna kan det uppstå en konflikt då det dialogiska klassrummet förutsätter ett aktivt deltagande (Dysthe 1996:62f).

6.2 Kunskapssyn

Vad gäller kunskapssyn har *Bättre Ut* en kunskapssyn som bygger på kunskapsöverföring. Samtidigt finns det en tanke om att kunskap inte är beständig utan måste utvecklas. Hos Lpf94 är det dock samspelet som är centralt och skapandet av egen kunskap i möte med identitetsutvecklande frågor och andra individer. Hos både NPE och Lpf94 finns fokus på det livslånga lärandet.

Skillnaderna i kunskapssynen kan spåras till perspektivet på människan och vilken roll utbildning har för denna. Då målet hamnar i fokus innebär det att en kunskapsöverföring blir central, vilket resulterar i att kunskapen inte görs till en del av individen, istället innebär det att denne besitter information (Dysthe 1996:46f). För

att skapa en grund till det livslånga lärandet måste kunskapen integreras i individen, och förankras i dennes intressen och förförståelse. Dialog och socialt samspel är primära redskap för att möjliggöra att individen gör kunskapen till sin egen (Dysthe 1996:229). Irwin (2008:517f) påpekar att konkreta metoder för att utveckla kunskap som är relevant för reintegration och som tar avstamp hos individen är att låta dem arbeta med sådant som rör den egna situationen som intagen på anstalt och de som lämnades utanför murarna. Detta skapar då en länk mellan klienten som intagen och omvärlden och illustrerar det NPE visar gällande målfokusering med individen i centrum.

6.3 Kontroll

Hos Lpf94 uttrycks kontroll vagt gällande mål och riktlinjer. Den reella kontrollen gäller istället kontrollerandet av lärarna genom de skyldigheter som anges. Det innebär att de förhållningssätt som läraren har att agera efter innebär en kontroll av läraren. Hos *Bättre Ut* och NPE återfinns istället klientfokuserad kontroll och klienten underordnas säkerheten. Kontrollen sammanfaller med tanken på att förändra klienten. I detta återfinns en kontroll av både den fysiska såväl som den mentala miljön.

Klienten måste förhålla sig till den dubbla övervakningen, även i de sammanhang då denne skall försöka utveckla sin egen identitet (Foucault 2003:201f). Läraren skall således hantera den fysiska såväl som den mentala miljön för klienten och läraren har ett ansvar för att kontrollera klienten såväl utifrån studieresultat som icke studierelaterad anledning. Vilket även gör sig påmint i det material och de metoder som kan användas i undervisningen.

6.4 Individ/samhälle

Vad gäller relationen mellan individ och samhället lägger Lpf94 vikt vid den agerande individen som verkar och agerar i samhället utifrån en demokratisk kontext. *Bättre Ut* fokuserar istället på förberedelse för reintegration och nyckeln till detta blir fostran mot samhällets normer. Samma resonemang återfinns delvis hos NPE men här ligger vikten även vid de informella kompetenser som krävs för att klara att vara verksam i samhället. Skillnaden mot Lpf94 ligger i att NPE nämner verksam där Lpf94 fokuserar på agerande.

Det agerande inom en demokratisk miljö som Lpf94 poängterar är centralt med arbetet rörande demokrati, blir svårt att skapa då miljön bygger på kontroll och relationen med samhället går via en annan individ. Att agera demokratiskt och få möjlighet att påverka den egna undervisningssituationen blir viktigt för att förberedas inför rollen som agerande samhällsmedborgare (Moller 1988:64f). Den fostran mot samhällets normer som *Bättre Ut* fokuserar vid blir därför att förmå klienterna att acceptera den samhälleliga normkod som finns utan att agera inom den (Foucault 2003:184ff).

6.5 Konklusion

De analyserade dokumenten visar på tre vitt skilda diskurser. De tre diskurserna har förvisso gemensamma drag, såsom en grundläggande respekt för mänskliga rättigheter, men perspektiven på människan och den pedagogiska kontexten skiljer sig åt. En grundläggande skillnad mellan Lpf94 och *Bättre Ut* visar sig i den aktiva respektive

passiva människan. Läroplanen kan anses vara centrerad kring individen, då eleven, medan *Bättre Ut* fokuserar på den verksamhet som sker. Då individen underordnas verksamheten blir denna passiv. Häri ligger en markerad skillnad mellan dessa två dokument. Wright (2008:644) påpekar att lärare verkar lida av en identitetskris som kommer av de dubbla kraven av att vara en pedagog och någon som korrigerar. Dessa tendenser finns hos dokumenten då den pedagogiska diskursen premierar den pedagogiska kontexten och den organisatoriska diskursen förmedlar fokus på kontroll och säkerhet.

7. Resultat av intervjuerna

Vi har valt att strukturera resultatredovisningen utefter de centrala teman som formulerades i bakgrunden och därför är resultatet indelat i en del som behandlar klientens situation, en rubrik som berör de organisatoriska aspekterna av klientutbildningen, samt ett avsnitt där de pedagogiska utmaningarna hamnar i fokus. Samtliga respondenter, undantaget en, har gymnasielärarutbildning och en av respondenterna har utbildning för grundskolans senare år och respondenterna har sin anställning hos kriminalvården. Vi har valt att använda oss av fingerade namn och de namn som förekommer i resultatredovisningen har ingenting med respondenterna att göra.

7.1 Klientens situation

Grunden i respondenternas syn på eleverna återfinns i det faktum att det rör sig om vuxna studerande. I en undervisningskontext på lärcentrum rör det sig således om studerande och klassificeringen är viktig då det enligt respondenterna innebär en förväntan om att de studerande skall ta eget ansvar i sina studier. Samtidigt är respondenterna eniga om att de studerande i vissa fall måste betraktas som klienter i det att man inte kan undanta kontexten som undervisningen bedrivs inom, men att när de befinner sig på lärcentrum är de studerande. Karin påpekar att:

[...] det går aldrig att bortse från att de sitter i fängelse, vi är så påverkade av det i olika former [...] det är deras värld som det kretsar kring men jag ser inte dem i mitt arbete som intagna klienter, utan de är främst mina studerande.

Respondenterna är eniga när de påpekar att lärare måste vara medvetna om undervisningens kontext och de dubbla roller som deras studerande har.

Respondenterna är eniga om att klienterna visar på en positiv upplevelse av att studera på lärcentrum och upplever en relevans med att komma ifrån anstaltskontexten. Studierna blir något de gör för sin framtid som frivilliga och upplevs som positivt då de bygger på frivillighet. Respondenterna menar att de studerande ser på vistelsen i lärcentrum som det mest positiva som sker under dagen och de är eniga om att de studerande oftast är motiverade att sköta sina studier då det är ett privilegium att få studera på lärcentrum. Alla klienter ges inte möjlighet att studera, även om ett behov kan identifieras. Det finns därmed, enligt Emma, en status i att studera:

Det finns en viss status i att studera, den är inte alltid positiv för de sätter hierarkier själva, ju högre nivå du studerar på desto bättre är du. Det är något som är negativt, men det finns ändå en status för alla i att studera och de känner sig som... de bygger självkänslan i det. Och jag tror absolut att man [...] vill så gärna vara här och det är någonting positivt.

Denna status är inte alltid positiv då de studerande själva skapar en hierarki i studie-situationen där det sker en rangordning efter nivån på de studier som bedrivs. Det innebär att studerande på högskolenivå får en högre status än någon som studerar på grundnivå och strävar efter grundskolekompetens.

Det faktum att det är ett privilegium att få studera på lärcentrum illustreras av att inte alla har möjlighet att studera och Annelie anser det vara ett problem att inte fler ges denna möjlighet. Hon påpekar att:

Alla som behöver och som vi ska prioritera och har uppdrag att söka upp och rekrytera till lärcentrum och erbjuda dem studier, de får inte och det tycker jag är en jättestor konflikt som vi diskuterar här. [...] Vi har till exempel analfabeter här på anstalten och då kan ju jag ganska enkelt säga att de behöver ju mest [...] alla ska ha möjlighet att alfabetiseras, det är det första, det är grunden. De får inte komma in till lärcentrum och istället har vi flera med högskoleutbildning som blir erbjudna plats och det tycker jag är en konflikt.

Samtidigt har studierna på lärcentrum visat sig vara en framgångsrik verksamhet och Karin menar kriminalvården strävar efter att ge fler klienter möjlighet till studier.

Enligt respondenterna har de studerande på lärcentrum har ofta en negativ upplevelse av den tidigare skolgången och en avbruten skolgång. Annelie påpekar att det ofta framkommer från de studerande att de upplever att andra ser på dem som mindre intelligenta för att de saknar en dokumenterad utbildning. De delar inte själva denna bild utan ser sig själva som kloka och som individer som kan bidra med sin kunskap och denna negativa uppfattning blir då felaktig enligt klienterna. Lärcentrummodellen skapar möjlighet för de studerande att närma sig studierna utifrån de egna förutsättningarna. För de studerande blir det en studiesituation som stärker deras självkänsla. De ges möjlighet att interagera med andra som inte haft goda erfarenheter av den tidigare skolgången och den studerande blir medveten om att denne inte är ensam med negativa erfarenheter från skolan. Liksom de övriga respondenterna menar Anders att det ska finnas ett fokus på det sociala samspelet i undervisningen.

Det sociala kapitalet växer ju så fort de kommer in här. Dels beror det på att detta blir som en frison i den övriga vårdande verksamheten då. Det är ju en speciell miljö naturligtvis uppe på avdelningen med all kriminalitet och allt snack om brott och brudar och droger och allt det där... det pratar man inte om här nere... förhoppningsvis inte så jag hör det.

Robert menar att detta blir en träning för att både genomföra studierna och att bli aktivt deltagande individer i det omgivande samhället. Genom detta menar han att det sker en förändring av den studerandes självbild.

Den kontext som undervisningen bedrivs inom innebär även att klienternas situation som studerande påverkas av miljön.

[...] att sitta i fängelse kan nog vara rätt så deprimerande och en svår upplevelse i sig. Vilket gör att den kan påverka kanske inte deras upplevelse av sig själva men däremot försvåra för inläringen ibland... det händer alltid olika, det händer mycket saker som kan störa... vilket gör att undervisningen kan ju bli lidande ibland men upplevelsen att de kan lära sig sitter kvar [...].

Robert menar även att det ibland förekommer händelser på avdelningen eller utanför den studerandes kontroll som innebär att det blir avbrott i studierna. Detta utvecklas vidare av Anders då han konstaterar:

Men så uppstår det naturligtvis situationer där... det kan va en sån sak som att du sitter och undervisar nån kille i... och har precis brutit igenom kanske med skillnader mellan huvudsats och bisats i svenska språket och så kommer det då två blåklädda herrar ner då och rycker tag i honom och skickar iväg han på urinprov. Och sen för att i nästa sekund ska han komma ner igen och så ska vi fortsätta där vi då var.

Då rollen som klient genomsyrar deras vardag innebär det att händelser som sker utanför lärcentrum påverkar rollen som studerande och läraren måste möta upp och diskutera dessa händelser i undervisningen.

Respondenterna menar att de studerande i vissa fall kan dra nytta av varandras närvaro och att det sociala samspelet mellan de studerande oftast fungerar bra och att de kan lära av varandra. De som har det svårt i anstaltens miljö kan därför få en fungerande social miljö på lärcentrum. Anders noterar att:

Den optimala situationen den är ju att vi får ner någon form av ledarfigur som är ordentligt studiemotiverad. Det skapar en dynamik som gör att de som inte är så jättemotiverade faktiskt får lite pli på sig. Det kan också va så att de här människorna har ju oftast som sagt missat skolgången av olika anledningar men alltså kan det ju va att de har känt sig för dumma i den vanliga skolan då de inte hunnit med eller vad det nu kan va [...] när de väl kommer hit så upptäcker de att fan grannen kan ju inte heller läsa så gör det att det lyfter dem en aning.

Anders menar att ledaren skapar en norm som de övriga studerande anpassar sig efter. Det innebär även att när denna ledare sedermera lämnar lärcentrum och ersätts av en annan studerande i en ledarposition ändras normerna. Om denna ledare har en alltför negativ inställning till studierna blir de dock sällan långvariga på lärcentrum då det antingen resulterar i avbrutna studier eller exkludering av andra skäl.

Ett led av relationen mellan de studerande som läraren inte kan överblicka, menar Thomas, är det som sker på avdelningen.

Speciellt om det kommer någon som har lite status i deras värld utifrån också. Ska de gå till lärcentrum och den personen säger neh du går inte, jag vill inte att du pluggar. Då gör man ju så, även om man själv vill. Så de kan ju påverka varandra ganska mycket. Det är ju ingenting vi kan styra över, även om man märker att den här personen vill plugga... oftast får de inte av paviljongerna komma ensamma... de är rädda för risken att nån ska gola ner någon och de har ingen där som vittne och ser att han har gjort det.

För läraren blir det därför svårt att hantera denna situation då det ligger utanför den zon som läraren kan påverka, nämligen lärcentrum.

Det sociala samspel som sker på den studerandes avdelning har ännu en dimension som läraren inte kan överblicka, den mellan vårdare och klient. De studerande talar inte på samma sätt till lärarna som till vårdarna och de antar rollen som klient istället för den som studerande i de fall vårdare befinner sig på lärcentrum. Det finns samtidigt menar Kim, en bristande kunskap hos vårdarna kring vad som sker på lärcentrum och vad som ingår i lärarens roll:

[...] de jobbar med sina frågor men känner liksom inte vår verksamhet. Det handlar om en kunskapsbrist hos dem... de har en vilja av att... ja ha mer att säga till om.

I detta finns även en kunskapsbrist hos vårdarna kring den studerandes situation på lärcentrum. Läraren måste därför ofta försvara studierna och klargöra studiernas roll såväl som den egna lärarrollen. Anders menar att om allting fungerar som planerat

rör det sig om en lärsituation som inte skiljer sig från andra inom skolväsendet men i vissa fall gör sig undervisningskontexten påmind och han exemplifierar detta genom att påtala att det kan hända att vårdare kommer och avkräver en studerande på urinprov mitt under undervisningen. Anders menar att detta naturligtvis påverkar den studerande i studierna och att avbrottet från rollen som studerande innebär svårigheter att fortsätta efter en sådan incident.

7.2 Organisation, miljö och säkerhet

Lärare på lärcentrum måste förhålla sig till dubbla förordningar såväl som dubbla chefer. Respondenterna påpekar att lärarna inom kriminalvårdens organisation dels måste förhålla sig till de många styrdokumenterna och förordningarna, dels förhålla sig till det faktum att de har två chefer, en på anstalten och en rektor som primär chef. Samtidigt som det kan komma pedagogiska färgade direktiv har anstalten påverkan och de påtalar att allt som sker inom undervisningen måste gå genom anstaltens chef och att styrdokumenterna i vissa fall blir lidande av denna anledning. Emma hårdtrar resonemanget:

Ibland så blir det omöjligt. Alltså... vi är ju... vi måste ju följa liksom alla, vi har ju som sagt våra styrdokument som gäller för oss så de vi följer och det har man ju inte alltid att kriminalvården och anstalten har full förståelse för det eller ens vet vad som gäller... det gör de nog oftast inte och då får vi kämpa väldigt mycket för att [få dem att] förstå vad är studier.

Anstalten har i dessa fall sista ordet och det är därför inte alltid möjligt att sköta lärarrollen på ett önskvärt sätt då läraren i många fall måste fokusera på sådant som inte hör till den pedagogiska kontexten. Därför blir det ett dilemma i lärarrollen rörande vad Anders kallar en tanke om bestraffning och läraren kan hamna mellan lärsituationen, lärcentrum och organisationen på ett för lärarrollen negativt sätt. Det kan yttra sig i att vissa klienter inte ges möjlighet till studier och att läraren hamnar mellan det kriminalvården säger och en önskan om att hjälpa den studerande.

Annelie påpekar att det i dessa fall är viktigt att läraren inte försöker skapa egna lösningar:

[...] det håller inte i längden och då tycker jag det är bättre att man först löser problemet på organisationsnivå, att man bestämmer att såhär ska vi göra på [anstalten] eller inom kriminalvården allmänt och då följer man det.

Klienterna har rätt att överklaga beslut och det finns en risk att läraren skapar större besvikelse hos klienterna då dessa egna lösningar fallerar. Läraren måste se en helhet kring den studerandes situation och då även inkludera rollen som klient och för att göra detta krävs en dialog med alla aktörer som befinner sig i dennes närhet. Vidare menar hon att det är viktigare att förändra organisationen istället för att skapa dessa nödlösningar och att det i dessa fall kan vara nödgat att acceptera att vissa klienter inte ges möjlighet till studier för att i förlängningen visa ett system som behöver revideras. Klienternas eventuella studiemotivation och ambition motverkas och klienterna kan bli avogt inställda till studierna och lärcentrum efter sådana upplevelser. Kim menar att en annan konflikt kan skönjas genom:

Till exempel är det ju en stor fråga här som kommit till är ju absolut att vi ska vara kriminalvårdare och ha deras såhär... tjänstedräkter, men vi är inte utbildade kriminalvårdare. Så och det är ju helt klart att vi inte ska vara kriminalvår-

dare, att vi är lärare... men det är en typisk konflikt då. [...] de vill ju liksom att...
ja att vi ska vara kriminalvårdare...

Det faktum att läraren förväntas ha inslag av kriminalvårdare i sin yrkesroll som lärare påpekas av även av Karin. Hon menar att även om läraren är lärare så måste denne vara medveten om kontexten och de krav säkerhetstänkandet ställer på läraren. Säkerheten skapar en dualistisk roll och en komplex situation för läraren. Respondenterna påpekar att läraren måste vara medveten om säkerhetsaspekten och att vissa studerande inte fungerar tillsammans ur en säkerhetssynpunkt. Det kan hända att läraren utifrån dessa säkerhetskrav tvingas tacka nej till vissa studerande som annars har behov av lärcentrum.

Lärcentrum har vid skapandet tagit hänsyn till faktumet att omplaceringar av de studerande kan komma att ske. Respondenterna är eniga kring att den organisatoriska tanken kring dessa omflyttningar skapar en god grund för fortsatta studier. Däremot påpekar vissa av respondenterna att de verkliga förhållandena inte fungerar med den organisatoriska tanken. Principen vid omflyttning är att de som redan studerar skall fortsätta studera och motiveras till att inte göra avbrott i studierna, men det har redan påtalats skillnader i möjlighet till studier beroende på avdelning blir detta inte fallet. Det råder enighet hos respondenterna kring det faktum att det skapas en problematik vid omflyttning som grundas i den organisatoriska verkligheten av att det ingalunda är en snabb och kortfattad process att flytta en klient mellan anstalter. Uppbrottet riskerar därför att skapa ett temporärt avbrott i studierna som dels påverkas av omflyttningen och dels av processen att få den studerande delaktig i lärcentrum på den nya anstalten. Samtidigt som det finns en potentiell problematik kring omflyttningarna har systemet, enligt respondenterna flera positiva inslag. Vid omflyttningar så behåller den studerande sin lärare och denne tar i istället rollen av en distanshandledare. Det faktum att det inte blir ett avbrott på grund av att lärarna tvingas skicka de studerande mellan sig med det administrativa arbete detta innebär framhålls som positivt av respondenterna.

En form av studieavbrott som förekommer vid sidan av omflyttningar är då den studerande hamnar i isolering. Isoleringen tar två former. En där den studerande inte får ta emot material från lärcentrum och det blir ett avbrott i studierna av den anledningen och en annan där läraren söker upp den studerande och ger denne material, något Karin menar blir ett merarbete och detta försvårar lärarrollen och kan leda till mindre avbrott för den studerande. Robert påpekar:

Det händer att den studerande tappar sugen när han blir förflyttad om det sker av... om det inte är av egen fri vilja så att säga. För ibland händer det saker som gör att man blir förflyttad och då kan det hända att de tappar sugen på att läsa och då gör de ett avbrott istället.

I de fall där den studerande ansökt om omflyttning och får den beviljad underlättas övergången och avbrott blir mer sällsynt och kortare. De gånger då den studerande omflyttas mot sin vilja menar han att det blir en negativ upplevelse som avspeglas på den studerandes studiemotivation och studieenergi då den studerande måste anpassa sig efter en ny social kontext. Samtidigt menar han att det kan förmildras av dialogen mellan lärarna på de olika anstalterna men att längre avbrott kan ske av denna anledning.

De studerande på lärcentrum har inte möjlighet att nyttja internet vid undervisningen, på grund av kriminalvårdens stadgar och säkerhetsaspekten. Respondenterna menar att det finns en problematik kring detta då det påverkar studiemöjligheter-

na, men att detta ingalunda endast gäller internet. Anders uttrycker sig på följande sätt:

Om man tittar på det vidgade textbegreppet i form av film, studiebesök och sådana saker så får man ju slopa hela den biten. Viss form av film kan vi ju sända, så länge den är säkrad på ett eller annat sätt. Så att det finns ju en begränsning naturligtvis i... ska vi kalla det för... pyssel och knep och knåp uppgifter på det viset, vi är ju rätt så hänvisade till papper och penna.

Det innebär att denna aspekt av styrdokumentet inte går att genomföra. De studerande kan inte genom detta söka egen information, utan ansvaret faller på läraren att ge eleverna informationen.

7.3 Pedagogiska utmaningar

Lärare på lärcentrum har tillsyn i sitt anställningsavtal och en stor del administrativa sysslor. Liksom lärare i den vanliga skolan har lärare på lärcentrum krav på dokumentation, något som blir mer markerat hos respondenterna då dessa dels måste dokumentera studierna relaterat till den studerandes individuella studieplan, dels förlön för de studerande då de får betalt för tiden på lärcentrum. Därmed måste läraren komma ihåg sin uppgift och inte hamna mellan det kriminalvården och lärsituationen eftersträvar. Läraren måste balansera mellan kraven från dessa två påverkansfaktorer. Denna verklighet absorberar en stor del tid och energi och påverkar lärarens yrkesutövande och lärarrollen.

Något som påverkar lärarnas roll som lärare i lärcentrum är det faktum att det inte finns en indelning i terminer med en gemensam kursstart eller ett gemensamt kursavslut. Det sker ett kontinuerligt intag av studerande vilket innebär att de studerande på lärcentrum som har samma kurser eller ämnen kan befinna sig på skilda moment i undervisningen. Tiden som de studerande får till sin undervisning kan dessutom regleras av anstalten vilket innebär en potentiell källa till konflikt mellan lärarens yrkesutövande och anstaltens organisatoriska struktur. Anstalten dikterar när den studerande går till lärcentrum och när denne lämnar lärcentrum vilket kan resultera i ännu en spänning hos den studerande då denne i vissa fall spenderar för mycket tid på lärcentrum. Samtidigt menar respondenterna att det är viktigt att strukturen innebär att man spenderar mycket tid med den enskilde studerande.

Respondenterna framhäver vikten av att skapa en förståelse hos de studerande om att studierna på lärcentrum är likvärdiga de som bedrivs i det omgivande samhället. De studerande skall medvetandegöras om det faktum att studierna är som vanliga KomVux studier med likvärdiga betyg. Karin menar att det är viktigt att få de studerande att förstå att betygen som ges från lärcentrum har samma funktion som de som ges från skolan i det omgivande samhället och att detta kan fungera motiverande för den studerande.

De studerande på lärcentrum skapar tillsammans med lärarna individuella läroplaner. Respondenterna är eniga när de anser att detta skapar en bra grund för individualisering. De individuella läroplanerna skapas utifrån de behov och kunskaper den studerande har samt grundas i de mål den studerande har med studierna. Den tar även utgångspunkt i de svårigheter individen har och de tidigare upplevelserna av skolan som den studerande för med sig.

Vi gör individuella studieplaner för alla som är ganska detaljerade... vi har långa och många inledande samtal innan någon ens börjar studera för att ta reda på vad man har för syfte, vad man har för mål, vad man har för erfarenheter, vad

man vill göra, vad man har för styrkor, vad man kan uppleva som hinder på vägen, hur du kan komma över det, vi har, vi försöker också koppla in studievägledare för att få till ett ännu mer professionellt samtal.

Citatet från Emma visar att den studerande uppmanas att reflektera över dessa faktorer redan innan studierna inleds samt genomgående under studiernas gång. Emma menar även att de studerande som har tidigare negativa erfarenheter av skolan har svårt att reflektera över det egna lärandet. I dessa fall måste läraren följa upp och genomföra denna gemensamma planering vid ett senare tillfälle. Undervisningen byggs således på elevens styrkor och det finns en lyhördhet kring examinationsformer och det sker en dialog mellan läraren och den studerandes handledare, vilket innebär att två lärare i samverkan arbetar för att förbättra studiesituationen för den studerande. Robert påpekar att lärare på lärcentrum fungerar som generella handledare för alla studerande, vilket innebär att det i dessa fall finns flera lärare som kan samverka. Han menar även att man i skapandet av den individuella läroplanen, eller studieplanen, även inkluderar hur mycket tid den studerande behöver för att genomföra studierna och att det blir viktigt för läraren att föra en uppföljning av detta.

Flera av respondenterna påpekar att det i lärcentrum blir svårt att bedriva undervisning i helklass och att det genom detta underlättar för en individualiserande undervisning då lärarna måste se förbi traditionella undervisningsmönster. Det sker dock gemensam undervisning på så sätt att de studerande befinner sig i samma utrymme, men det sker i många ämnen och som tidigare nämnts kan de studerande som läser samma ämnen eller kurser befinna sig på olika delar av studierna. De studerande har dock en viss kontakt med varandra och de bidrar med kunskaper och hjälper varandra men att denna sociala interaktion grundas i de roller de studerande antar. Det finns en fördel med att det är få studerande på lärcentrum då det blir mindre grupper och läraren kan därmed lägga mer tid på varje studerande.

Respondenterna menar unisont att deras undervisningsstrategi tar avstamp i den individualiserande undervisning som bedrivs på lärcentrum. Den utgår från de studerandes behov, erfarenheter och kunskaper och nyckeln ligger i skapandet av en metakognition hos den studerande. Förutom dessa aspekter menar respondenterna att det är viktigt att bygga de studerandes självförtroende och självkänsla kring rollen som studerande och situationen som studerande i en skolkontext. Läraren måste arbeta med individens syn på sig själv som studerande och respondenterna menar att arbetet med den studerandes självbild blir central för att den studerande skall nå framgång i studierna.

Många gånger kan de ju mycket mer än de tror... kan jag säga... men just det här att det går inte bara att dänga ner någon tjock bok och säga här, läs lite nu. Utan det är mycket det här sociala tror jag från början och avvakta, känna in och prova. Det är lätt att man tappar dem efter ett par veckor bara för då blir liksom kraven för höga eller något annat.

Som framgår av citatet handlar Karins undervisningsstrategi om att motarbeta de studerandes tidigare negativa upplevelser och grundar sig i att arbeta för en trygghet hos den studerande. Den går ut på att finna något den studerande är bra på och använda detta som utgångspunkt för arbete med det sociala samspelet och en social medverkan.

Synen på klienten som en studerande snarare än en elev bottenar i att det rör sig om vuxna studerande men även för att illustrera på ett konkret sätt, den förväntan som finns från lärarna på att de studerande förmås att ta ett eget ansvar för studierna. Respondenterna menar att detta är delvis grundat i deras motivation och motive-

rade studerande kan få ta ett större ansvar. De studerande har dessutom en påverkan på den egna situationen genom den individuella läroplanen och genom denna och den metakognition respondenterna diskuterar återfinns ett ansvarstagande hos denne. Respondenterna menar att de har mycket goda möjligheter att påverka sin undervisning genom den individuella läroplanen medan Karin menar att de inte alls har så goda möjligheter att påverka studiesituationen.

Sen så tycker jag att det här med demokratiskt präglad lärmiljö det är väldigt svårt, det är väldigt svårt ute i skolorna också tycker jag. Där tror jag vi har en del att jobba med faktiskt, hur mycket kan de påverka sin undervisning. [...] Det är inte så att vi har några, det är inte så att de är organiserade och försöker påverka tider eller sådär eller annat heller.

Hennes ställningstagande grundar sig i det faktum att det är svårt att arbeta med elev-/studerandeflytande i alla pedagogiska kontexter och att de studerande skulle kunna ha större inflytande om miljö och lärare samverkade för detta. Utifrån den aktuella kontexten har de dock en god grund, men Karin menar att detta kan förbättras i det abstrakta. Emma instämmer delvis i Karins ställningstagande och menar att lärmiljön inte påverkas av de demokratiska värderingarna eller de studerandes åsikter, men att lärarna aktivt arbetar med att försöka lyfta deras åsikter och försöka bemöta dessa i en dialog.

[...] helt ärligt... den lärmiljö vi har här den präglas ju inte speciellt mycket av elevinflytande, det gör den ju faktiskt inte. Vi försöker med de små medel vi har att låta de studerande komma med sina åsikter och så men de har ju inte mycket att styra över. Vi är ju också väldigt hårt styrda över hur den här miljön ska se ut.

Respondenterna påpekar att även om dessa åsikter värderas högt så verkar dock läroplanen och den studerande en icke-demokratisk miljö med fasta strukturer. Arbetet med inflytande och demokrati försvåras enligt honom delvis av faktumet att undervisningen har ett så individualiserat fokus då man endast kan arbeta med inflytandefrågor på individnivå och inte på en kollektiv nivå där de studerande har ett gemensamt inflytande. De menar samtidigt att den individualiserande undervisningen och den påverkan som de studerande kan få genom denna för in de demokratiska värderingarna i undervisningen och menar att tillsammans med att undervisa om demokratiska principer blir det undervisning utifrån, såväl som om demokrati.

Respondenterna för fram vikten av det sociala samspelet i läroplanen och att mycket tid spenderas på en social träning. Denna sociala träning riktar sig dels mot den framtida rollen som frigiven från anstalten men dels även mot att utvecklas från de negativa erfarenheterna från den tidigare skolgången. Annelie menar att det är viktigt att de studerande ges möjlighet att studera frågor som är allmänna för alla människor.

Och där har man också möjlighet att förstå att människor är väldigt olika och kanske att träna på att tolerera olikheter och det tycker jag är jätteviktigt att de får, de kan träna på att säga sin åsikt. Och samtidigt acceptera att ens åsikt inte stämmer överens med resten av gruppens utan du kan tycka som du vill och du kan lära dig att lyssna och du måste inte stå fast vid din åsikt för resten av livet.

Genom detta utvecklas ett socialt kapital och de studerande utvecklar en förståelse för andra människor och för varandra. De studerande får träning i att säga sina åsikter och se hur och varför dessa skiljer sig från resten av gruppens åsikter. Det finns också en god möjlighet att skapa insikt av att man inte måste ha samma åsikt livet ut,

utan de studerande kan lära sig att man kan behöva omvärdera sina åsikter. Det faktum att de studerande på lärcentrum har så skilda bakgrunder bidrar med goda möjligheter för förvärvande av ett socialt kapital. Anders säger att inflytandet riktar sig till dels ett inflytande över undervisningens utformning men även dels till fostran till en demokratisk medborgare. Läraren fungerar därmed som en god förebild och visar genom sitt agerande demokrati i praktiken och det finns i alla ämnen möjligheter att föra in resonemang kring de demokratiska principerna och det finns möjlighet att både praktisera demokrati och resonera kring densamma.

Respondenterna menar även att läraren fungerar som en representant för samhället och att detta blir tydligt då de inte är uniformerade och fungerar som länk mellan anstalten, den studerande och samhället och dess värderingar. Respondenterna menar att det därför är viktigt att läraren förmedlar de värderingar som samhället upprätthåller och de utvecklar det med att läraren måste föra en dialog kring samhällets normer i klassrummet. De studerande har ofta har väsentligt skilda värderingar och normer och att det därmed måste diskuteras hur och varför dessa skiljer sig från resten av samhället. Respondenterna menar att rollen som förebild och representant för samhället blir centrala när det gäller att utveckla de studerandes sociala kompetens, men även som ett sätt att försöka styra de studerande från en kriminell livsriktning. Respondenterna menar att det på grund av detta blir en utmaning att tala om de demokratiska värderingarna men att det måste göras då de studerande har ett ifrågasättande av samhällets värderingar som kräver diskussion. De menar även att det blir viktigt att läraren är tydlig och säker i sina egna värderingar för att kunna föra dessa diskussioner och att det genom detta går att skapa en förståelse för andra individer som innebär att den studerande kan skapa en framtid i det omgivande samhället utan kriminalitet.

Vad gäller lärarens förhållningssätt till den studerande blir dialogen återigen central. Karin menar att läraren måste förhålla sig till hur personlig man kan vara som pedagog i den aktuella kontexten. Det blir en balans i dialogen och samspelet med den studerande då läraren inte, av säkerhetsskäl, kan avslöja för mycket om sig själv. Anders påpekar att läraren är anställd som lärare och ingenting annat och det är viktigt för den studerande att få ett avbrott från den omgivande anstalten och rollen som klient. Thomas uttrycker följande åsikt:

Ofta tycker jag de får en positiv syn av en myndighet om man säger så... vi är ju fortfarande anställda av kriminalvården och så får de ju sitta ner och prata med oss, vi har inte uniformer så då märker de liksom fan det går ju å prata med folk. Vårdarna pratar de ju oftast inte med... på samma sätt. Jag tror nog det gör ganska mycket. Många av dem när man sitter ensam i ett rum öppnar ju upp sig mer än hur de är med andra intagna. Där måste de behålla en viss image.

Insikten om att det finns personer de kan samtala med inom kriminalvårdens organisation blir en positiv upplevelse. Det är viktigt för de studerande att få ha ett socialt samspel med någon annan än andra intagna då de kan släppa på den roll de har i den kontexten. Den studerande ges istället möjlighet att anta en annan roll i samspelet med läraren. Pedagogen måste därför balansera denna situation och agera mellanled mellan kriminalvården och det omgivande samhället och genom dialogen och det sociala samspelet med en samhällsrepresentant utvecklas den studerande socialt.

8. Resultatanalys av intervjuerna

Resultatanalysen följer en tematisk struktur som baseras på de frågeställningar som uppsatsen baseras på, såväl som de teman som framkommit under intervjuerna. Frågeställningarna ges utrymme i den ordning de formuleras i det inledande kapitlet.

8.1 Lärarens dubbla roller

De dubbla roller som lärarna inom kriminalvårdens klientutbildning ges återspeglas tydligast genom de dubbla styrdokument som finns. Respondenterna talar om att de i sin yrkesroll ska vara medvetna om kontexten inom vilken undervisningen bedrivs och relationen till kriminalvårdens regelverk. Tydligast återspeglas detta i de begränsningar som placeras på undervisningen, samt att lärarna har administrativa uppgifter relaterade till anstalten. De dubbla rollerna innebär samtidigt, som modellen ovan illustrerar att läraren hamnar mellan en pedagogisk och en organisatorisk diskurs. I Wrights (2004:632) undersökning illustreras denna skärningspunkt genom den oförståelse som ledningen uppvisar kring lärarrollens pedagogiska aspekter. Istället förväntas läraren att passa in i en av kriminalvårdens gällande mall, i vilken de pedagogiska styrdokumentet och den pedagogiska diskursen utelämnas.

Respondenterna illustrerar inte en så tydligt definierad konflikt som återfinns hos Wright, men de visar ändå på en pedagogisk kontext som präglas av en balansgång mellan den dubbla uppsättningen styrdokument och de två chefer som finns. Styrdokumentet ger uttryck för skilda syner på individen i den pedagogiska kontexten något som vidare kompliceras (som illustreras av modellen ovan) av ett tredje perspektiv från samhället (Spaulding *et al* 2009:550ff). Respondenterna måste ta ställning till huruvida det rör sig om en klient, en medborgare eller en studerande samt förhålla sig till denna distinktion eller partiella distinktioner.

Det faktum att lärarna har skilda chefer och att det i denna finns en spänning illustreras i den dubbla dokumentation som sker. Som respondenterna påpekat skall läraren dokumentera den studerandes kunskapsutveckling, men samtidigt fungera kontrollerande och dokumentera närvaro för att den studerande skall få ut ersättning för tiden på lärcentrum. Utöver detta förväntas läraren dokumentera och notera alla händelser kring den studerandes vistelse på lärcentrum. Denna dokumentation ger läraren en mer markerad övervakande roll som delvis står i konflikt med den aspekt av lärarrollen som skall bistå med en demokratisk fostran. Detta stämmer väl in med vad Spaulding *et al* (2009:555) konstaterar i sin studie då lärarna i den undersökningen skapar individuella strategier för att hantera balansen mellan den övervakande rollen och skapandet av ett demokratiskt klassrum. Detta kan även skönjas hos respondenterna som har en demokratisk klassrumsprincip i åtanke men ingen gemensam strategi för att hantera detta.

För läraren blir det en balansgång där läraren måste balansera mellan dessa faktorer och diskurser och förhålla sig till det egna yrkesutövandet i relation till dessa. Samtidigt måste läraren förhålla sig till den stora skillnad i kunskaper som uppvisas av de studerande, där läraren har studerande på grundskolenivå såväl som gymnasienivå samtidigt (Bhatti 2010:34f). Utgångspunkten, som diskuteras av Nygren (2009:82f) återfinns i lärarens ämneskunskaper såväl som den pedagogiska kompetensen hos läraren. Dessa två kompetenser utgör den kärna kring vilket läraren baserar sina tolkningar av den pedagogiska och organisatoriska diskursen samt de direktiv och uppgifter som läggs till läraren från två håll. Denna kärna skapar en stabilitet i en föränderlig undervisningskontext som präglas av en fluktuerande påverkan från

de diskurser som diskuteras i modellen ovan. Med andra ord blir det vad som möjliggör lärarens utövande av sitt yrke (Nygren 2009:82ff).

Respondenterna är tydliga med det faktum att det rör sig om studerande, men det finns en återkommande tanke rörande det faktum att de inte kan frångå anstaltens kontext och rollen som klient. Trots perspektivet på individen som en studerande kan läraren inte helt undslippa det säkerhetstänkande som präglar undervisningen inom kriminalvården. Det innebär att det alltid, till viss del, finns ett perspektiv på de studerande som klienter. Oavsett om läraren inte har rollen av kriminalvårdare i sin anställning måste det finnas en medvetenhet kring säkerhetsaspekten av undervisningen, vilket diskuteras av Karin. Säkerheten skapar en komplex situation för läraren där bevakande drag som återfinns i rollen av vårdare kan återfinnas i lärarrollen.

Något lärare inom kriminalvården enligt respondenterna lägger stor vikt vid är arbetet med de studerandes självkänsla och självförtroende som studerande (Claesson & Dahlström 2002:5). Det blir ett arbete med rollen som studerande som inte har samma fokus på t.ex. en gymnasieskola. Arbetet med den studerandes självförtroende och känsla av att få en framgångsrik roll som studerande resulterar dels i en större möjlighet till reintegrering av den studerande i samhället och dels i en personlig utveckling (Morrison & Epps 2002:228ff). Stärkandet av den studerandes självförtroende gynnas av det individualiserande arbetssätt som präglar undervisningen samtidigt som man kan konstatera att det finns en nackdel med att det inte förekommer undervisning i grupp där studerande på samma nivå i studierna ges möjlighet till dialog. Dysthe (1996:229) konstaterar att de studerandes syn på sig själva utvecklas parallellt med synen på de övriga studerande i den pedagogiska kontexten. Lärarens arbete med klientens roll som studerande och självkänsla kan således underlättas av en mer dialogisk undervisning.

Respondenterna är eniga om att undervisningen på lärcentrum är begränsat och det exemplifieras oftast genom avsaknaden av internet och det faktum att de studerande inte kan inhämta material på egen hand utan läraren måste förse de studerande med allt material (Irwin 2008:516). Bristen på IT blir symptomatiskt för ett försvårat arbete att förmedla en källkritik till de studerande (Lpf94:9). Trots att lärarna kan exemplifiera och lyfta in källor som diskuteras inom ramarna för ett källkritiskt förhållningssätt saknas autenticitet i dessa situationer och källkritik kan förknippas med någonting som görs inom ramarna för skolan, snarare än i en samhällelig kontext.

Det råder delade meningar bland respondenterna kring graden av kommunikation som sker mellan lärare på skilda anstalter. Det kan dock konstateras att det finns en viss nivå av dialog mellan lärarna och denna dialog kan användas för att identifiera det utrymme som finns i det av modellen avgränsade sammanhang kring den pedagogiska och organisatoriska diskursen (Berg 2003:74). Lärarna kan gemensamt identifiera och diskutera ramarna för den undervisning som bedrivs och utifrån detta identifiera ett manöverutrymme som möjliggör utveckling av undervisningen. Detta manöverutrymme kallas frirum. Olika lärare inom samma organisation, samt olika lärcentrum inom samma organisation nyttjar frirummet på skilda sätt. Genom dialogen kan lärarna på lärcentrum identifiera möjligheter för utveckling av undervisningen som dels relateras till arbetet med den studerandes identitet och självkänsla och dels med ett mer multimodalt lärande (Berg 2003:73ff). Dialogen mellan lärarna skapar en insikt i hur läraren kan manövrera mellan de skilda diskurserna och förhålla sig till direktiven utifrån ett för undervisningen utvecklande perspektiv.

8.2 Klienten i den sociala och pedagogiska kontexten

Respondenterna är tydliga med att de klienter de interagerar med på lärcentrum har två roller i den sociala kontexten som utgör anstalten som helhet. Det rör sig om rollen som studerande då individen befinner sig på lärcentrum och rollen av klient i interaktion med vårdare eller annan uniformerad personal, samt då de befinner sig på avdelningen. Dessa disparata roller präglas av vad Goffman (2006:97) kallar avgränsad region. Vidare påpekar Goffman (2006:97f) att det han kallar framträdanden, det beteende som grundar sig i den antagna rollen som sker i allt snävare avgränsningar då samhället i högre utsträckning har den sociala interaktionen inomhus. De två roller som klienterna antar upplever lärarna inte interagerar i en högre utsträckning och det sker ett rollbyte i de fall då vårdare eller annan uniformerad personal vistas på lärcentrum (Wright 2004:636).

De dubbla rollerna hos klienterna kompliceras av vad vissa av respondenterna menar är en konfliktfylld situation där de som lärare ibland får ett försvårat uppdrag på grund av att vårdare och annan personal inte har kunskap om vad som ingår i deras lärarroll och pedagogiska uppdrag. Det innebär att klienten som studerande hamnar mellan vårdaren och läraren, något som diskuteras av Irwin (2008:519) då vårdare ser ner på studiemöjligheterna. Det är däremot viktigt att poängtera att ingen av respondenterna ger uttryck för en konflikt av denna magnitud, men att det finns en underliggande kärna där den studerande på lärcentrum adapterar rollen som klient i en lärsituation då anstaltens kontext gör sig påmind och att undervisningen genom detta försvåras. För läraren innebär det att det krävs en medvetenhet kring de roller som miljön och kontexten tvingar in den studerande i.

Något som vidare komplicerar problematiken med de studerandes antagna roller diskuteras av Goffman då han konstaterar att:

Slutligen finner vi ofta att individen helhjärtat satsar sig själv i sin identifikation med en viss roll, en inrättning och en grupp, och i sin uppfattning om sig själv som någon som inte sätter en käpp i hjulet vid social interaktion eller sviker en social enhet som är beroende av den interaktionen. (Goffman 2006:211)

Det här innebär att studerande som skapat ett socialt samspel i undervisningens kontext med andra studerande antar roller som har relation till de roller som finns i omgivningen. I de fall då det finns en störning för denna roll innebär det att den studerande kan tappa den relationella rollen eller uppleva en konflikt kring vilken roll som är den korrekta. Den påverkan som anstaltens miljö utgör innebär därför svårigheter för den studerande att fullt anamma en för samhället önskvärd roll (Foucault 2003:92:218ff). De värden som sanktioneras inom den gruppering individen befinner sig blir en del av den roll individen antar. Goffman (2006:39) menar att samhällets värderingar tenderar att spegla sig i dessa roller, något respondenterna påtalar inte stämmer då de menar att det finns en skillnad i de studerandes resonemang och attityder som skiljer sig från rollen som klient. Istället kan man göra tolkningen att den organisatoriska kontexten påverkar genom att de för samhället icke-önskvärda värderingar som blir en del av rollen som klient samspelar med de värderingar samhället önskar i rollen av den studerande. Respondenterna identifierar dessa skilda roller hos individen i anstaltens undervisningskontext, men menar även att det rör sig om två skilda roller. Foucault (2003:97ff) menar att straffen samhället utfärdar skall fungera korrigerande och leda individen i en för samhället önskvärd riktning, och för att detta skall kunna ske måste det ske en sammanslagning av dessa roller där rollen som den studerande blir dominerande över den som klient. I detta förefaller det som om

framgångsrik reintegration via undervisning kan ske.

De roller som samhället önskar överföra bör istället ses inom ramarna för rollomkastningar där individen görs bekväm med en antagen roll och ger denna en mer central framtoning i den egna identiteten (Goffman 2006:168f). Denna accepterade roll genom den sociala kontexten kan även te sig mindre dramatisk. I tidigare forskning såväl som i de svar respondenterna ger är det tydligt att en betydande del av de studerande har negativa upplevelser av den tidigare skolgången såväl som ett sargat självförtroende. För att inte miljön och omgivningen skall cementera ett negativt självförtroende kring individen som studerande måste läraren arbeta med att stärka individens syn på sig själv (Ohlsson 2008:72). Respondenternas utgångspunkt i den studerandes förmågor såväl som behov innebär att de kan arbeta med att stärka den studerandes självkänsla genom att denne klarar av de uppgifter som skolväsendet som organisation och läraren som representant för denna ger den studerande.

Thomas påpekar att i rollen som studerande ges klienterna en möjlighet att föra en dialog tillsammans med en individ på en mer maktneutral grund. Klientens nya roll blir därför en av ett tydligare beroende med en mer sårbar och i vissa perspektiv svagare tendens. Den region som utgör lärcentrum skapar alltså en specifik social kontext där klienten, enligt Thomas, lämnar en roll som klient som kännetecknas av typiskt manliga och macho drag. När då den omgivande anstalten gör sig påmind i denna region sker en kollision av regioner där gränserna blir svårdefinierade och klienten får svårt att avgöra vilken roll som lämpar sig för denna gräns (Spaulding *et al* 2009:544). Det uppstår två disparata teambeteenden som innebär att klienten måste tolka om rollerna utifrån denna nya region som bildas av de två kolliderande kontexterna (Goffman 2006:75). I denna nya region menar Robert att klientrollen gör sig påmind och Anders påpekande att den studerande inte kan exkludera rollen som klient innebär att den roll som skapas i skärningspunkten har drag av både den studerande och den av en klient. Denna nya roll blir därför ett resultat av två roller individen måste anta genom det inflytande som kommer från den pedagogiska och organisatoriska diskursen. Den roll som uppstår med delar av de två väsentligt skilda rollerna kan således ses som ett resultat av det samspel som sker mellan samhället, kriminalvården och skolväsendet och de förväntningar och krav som placeras på klienten (Liljegren 1991:43:57).

De svårdefinierade gränserna som skapas av de två regionerna diskuteras av Ayers (1980:25f) då han konstaterar att det måste finnas en separation mellan det dagliga fängselivet och undervisningen. En undervisning som är för hård kopplad till klientens kontext som intagen på anstalt kan inte ge den intellektuella och sociala utveckling som krävs för en framgångsrik reintegration i samhället.

Emma diskuterar vad hon kallar för kreativa undervisningsmetoder, vilket i detta fall får ses som synonymt med en multimodal undervisning då det handlar om att arbeta utifrån en alternativ metodik i klassrummet. Emma menar att den pedagogiska kontexten försvåras av det faktum att lärarna inte har tillgång till exempelvis IT eller andra hjälpmedel som idag är vanliga inom den vanliga skolan. Lpf94 noterar att skolan inte själv kan förmedla de kunskaper eleverna behöver få med sig från utbildningen, utan att det måste ske i samspel med det omgivande samhället (Lpf94:6). Då undervisningen endast kan utgå från kontrollerade kunskapskanaler, såsom godkända läromedel och det material lärarna erbjuder sker inget samspel med samhället. Detta är ingalunda någonting unikt för den svenska kriminalvården utan återfinns även i andra kriminalvårdssystem (Irwin 2008:516:520) men Salomone (1994:81f) påpekar att en framgångsrik undervisning i en anstaltskontext kräver en anpassad didaktik som frångår de traditionella undervisningsmönstren. Moller (2003:53) kon-

staterar att man genom ett multimodalt lärande kan överbrygga nivåskillnaden hos de studerande. Moller studerade ett dramaprogram på en amerikansk anstalt och konstaterar att de med låg utbildning får en förstärkt litteracitet och att de med en högre utbildning får en social träning och ett kreativt utlopp som gynnar identitetsutvecklingen. Samtidigt kan detta som tidigare nämnts innebära en större svårighet för läraren att skapa förståelse hos resterande personal för sitt arbete. Kim menar att läraren måste informera och i viss mån utbilda annan personal kring sina uppgifter och åligganden, något som förefaller än svårare med en multimodal undervisning som kan betraktas med skepsis.

Det individualiserande arbete som präglar undervisningen på lärcentrum innebär i viss mån att det finns en frångång från traditionella undervisningsmönster och att läraren förmås att utgå från den studerandes kunskaper och behov. Det kan inte ses som ett multimodalt lärande där eleverna utmanas på flera sätt, men det innebär, som framkommer i respondenternas svar, att det finns ett arbete med den studerandes metakognition. Den kontinuerliga reflektion som återfinns i arbetet med den individuella läroplanen innebär att den studerande ges ett metaperspektiv på det egna lärandet. Ohlsson (2008:61) menar att det är först med detta metaperspektiv som en individs relation till omvärlden förändras och det sker en reell kunskapsutveckling. Det innebär vidare att det pedagogiska arbetet löper chans att bli det som förmår den studerande att reintegreras i samhället. Arbetet med utgångspunkt en individuell läroplan uppfyller två av Stensmo (2006:195ff) identifierade nyckelkriterier för en individualiserad undervisning; vilket rör sig om individuell tid och individuella uppgifter. Genom detta och arbetet med ett metaperspektiv och en metakognition innebär det att undervisningen på lärcentrum skapar förutsättningar för att den roll individen tar som studerande löper större möjligheter att bli den dominerande hos den studerande. Det blir vad Hacking (2004:280:297f) kallar för "looping", där en positiv förstärkning av en roll kan göra denna dominerande.

Det identitetsskapande som respondenterna diskuterar när de påtalar det sociala samspelets vikt påverkas kontinuerligt av det Foucault kallar Panopticon, den bevakning som sker utan att den bevakade är medveten om det (Foucault 2003:201f). Övervakningen sker även inom lärcentrum som drivs i en organisatorisk kontext där de studerande kontrolleras av lärarna såväl som vårdare som befinner sig utanför lärcentrum. De studerande blir medvetna om denna panoptiska tanke i de situationer då de som övervakar gör sig påminda, det som lärarna menar stör de studerande i deras undervisning. Panopticon blir ett sätt att förbereda klienterna för en återgång till samhället och den sublima panopticon-princip som kännetecknar samhället som gör medborgarna mindre benägna att bryta mot samhällets normer (Foucault 2003:201f).

Relationerna mellan klienterna skapar en andra aspekt av den panoptiska tanken. De två team som i anstaltens kontext skapas av klienter och personal skapar en självreglerande och självkontrollerande aspekt som blir en del av den panoptiska tanken. I de fall det inte finns en bevakning eller kontroll från kriminalvården sker en sekundärkontroll inom det team klienterna utgör (Nuruzzaman 2005:66f). Denna kontroll kan yttra sig genom att klienterna inte kan lämna teamets kontextuella, eller regiondefinierade sfär, då den enskilda klienten inte kan kontrolleras av gruppen och gruppen kan uppleva en risk att den enskilde klienten lämnar teamet (Nuruzzaman 2005:67ff).

En vidare aspekt av den panoptiska tanken och de problem som denna kan föra med sig återfinns i det faktum att alla klienter inte ges möjlighet att studera. Annelie menar att de studerande med störst behov inte alltid ges studiemöjligheter, vilket kan

spåras till det faktum att det på lärcentrum finns en otillräcklig säkerhet, vilket innebär att den panoptiska tanken inte enbart räcker för att garantera säkerhet i klientutbildningen.

8.3 Socialt kapital och demokrati

Respondenterna talar om vikten av social träning och att bygga ett social kapital. Som tidigare nämnts lägger Lpf94 stor vikt vid att utveckla individens möjlighet såväl som vilja att verka i ett demokratiskt samhälle (Lpf94:13) och ett aktivt deltagande i samhällets demokratiska principer uttrycks som strävansmål. Foucault menar att detta är ett sätt för samhället att diktera den riktning det önskar att individen tar och det blir även något som är grundläggande för det perspektiv lärare inom kriminalvården har. Respondenterna nämner vikten av att agera som en förebild och representant för samhället och genom detta i förlängningen för de värderingar samhället önskar att dess medborgare har, vilket blir representativt för ett korrigerande maktutövande från samhällets sida (Foucault 2003:220f).

Vad gäller individualiseringens roll för skapandet av färdigheter som möjliggör ett aktivt deltagande i samhällslivet råder delade meningar. Å ena sidan möjliggör individualiseringen en utgångspunkt från den studerandes referensramar och erfarenheter medan det å andra sidan minskar interaktionen i grupp. Däremot är några av respondenterna noga med att påpeka att det finns möjligheter för ett samspel mellan de studerande där de hjälper och motiverar varandra och det kan ses som att det finns möjlighet för färdighetsskapande i denna interaktion. Vad som dock står klart är att när de studerande ges möjlighet att assistera varandra skapas goda möjligheter för scaffolding, assistans för att hjälpa varandra att nå vidare i den proximala utvecklingszonen. Respondenterna är oeniga kring den roll scaffolding kan ta i undervisningen. Vissa av respondenterna menar att de studerandes samspel skapar goda möjligheter att utveckla de studerande kunskapsmässigt såväl som socialt medan andra respondenter menar att det inte fungerar då de studerande befinner sig på så skilda nivåer. Här finns en möjlig förklaring i det att det rör sig om olika anstalter men det skapas en problematik kring det faktum att interaktionen som grupp i vissa fall negligeras.

Den minskade interaktionen i grupp innebär samtidigt att de studerande inte tillsammans skapar mening i undervisningen (Dysthe 1996:225f). Istället blir det en dialog mellan studerande och lärare men inte mellan studerande i den utsträckning som skapar en optimal situation för lärande av varandra. Dock bör man beakta det faktum att det ur ett demokratiskt perspektiv finns en fördel med att de studerande på lärcentrum får studieplaner och individuella läroplaner utformade, samt att det sker ett kontinuerligt intag. I dessa fall förefaller det som om möjligheterna att lära av varandra ökar då det sker ett resonemang hos den studerande kring de egna erfarenheterna. Problematiken måste dock konstateras återfinnas i faktumet att bristen på helklassundervisning till viss del innebär svårigheter för en dialogisk lärmiljö. Trots det faktum att en monologisk situation kan undvikas mellan läraren och den studerande måste dialogen mellan de studerande förtydligas (Dysthe 1996:62f). Ansvaret för dialogen placeras på den studerande och inte på den undervisande läraren. Respondenterna lyfter dock det faktum att det blir viktigt att föra ett resonemang kring individens värderingar och samhällets önskvärda normer, vilket skapar en dialogisk grund som resterande undervisning kan bygga på (Wright 2004:643f). Huruvida denna dock är flerstämmig eller grundas i ett monologiskt klassrum kan inte konstateras.

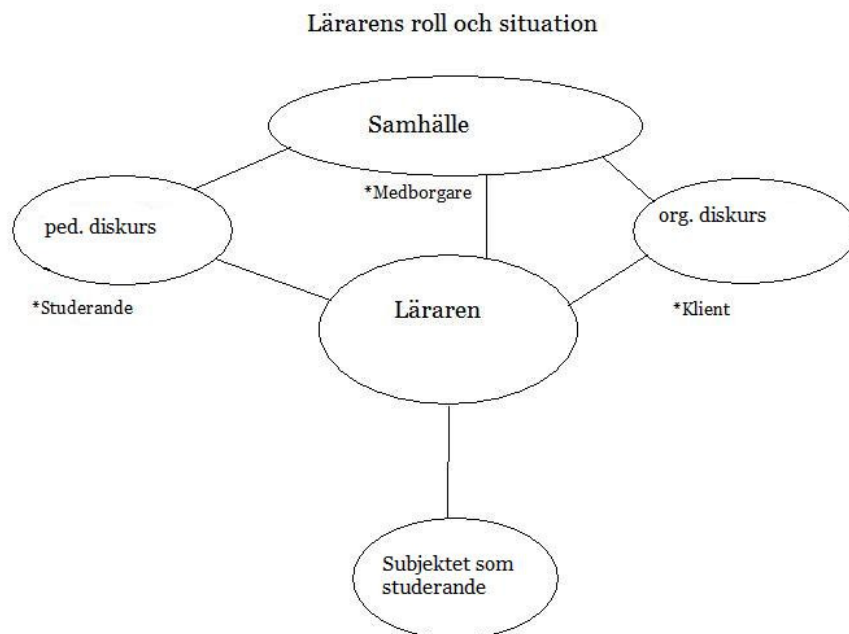
I och med detta kan det konstateras finnas en konflikt mellan att bedriva en dia-

logisk undervisning där meningsskapande är en väg mot en demokratisering av den studerande och en individualiserad undervisning. Samtidigt förefaller det möjligt att kombinera den individualiserande grund lärcentrum vilar på med en dialogisk lärmiljö då de individualiserande principerna kan användas inom och genom en grupp. Den individualiserande grund som återfinns i lärcentrum kan tydliggöra de studerandes olikheter såväl som de gemensamma erfarenheter som de studerande har (Wright 2004:638). En dialogisk undervisning som nyttjar denna kunskap kan göra de studerande medvetna om de olikheter som finns inom grupperingen vilket skapar en situation där de demokratiska principerna som genomsyrar samhället blir en del av undervisningen, olikheterna premieras (Dysthe 1996:62). Samtidigt, som några av respondenterna påpekar, stärks de studerandes självkänsla då de möter andra individer med snarlika erfarenheter från samhället och skolväsendet inom samhället. Detta möte på ett erfarenhetsplan innebär att de studerande stärker sin egen såväl som varandras självkänsla (Dysthe 1996:66f).

9. Sammanfattande diskussion och slutsatser

Uppsatsens syfte var att undersöka lärarens situation och yrkesroll utifrån den pedagogiska och organisatoriska diskurs som berör den pedagogiska kontexten. Uppsatsen fokuserade på att med utgångspunkt i lärarnas erfarenheter och upplevelser definiera den yrkesroll som formas i skärningspunkten mellan disparata diskurser. Uppsatsen strävade dessutom efter att identifiera grundläggande diskursiva drag i centrala dokument för lärarens yrkesutövande. Uppsatsen undersökte även NPE då syftet med denna är att sammanföra den pedagogiska och organisatoriska kontexten. Dessutom ämnade uppsatsen utreda den pedagogiska kontextens påverkan på klienten utifrån den organisatoriska miljön. Den empiriska ansatsen riktade sig till utredandet av lärarnas uppfattning och upplevelse av sin yrkesroll. Det innebär att förståelsen för klienten och dennes situation på anstalten grundas i lärarnas uppfattningar och den tidigare forskning och litteratur uppsatsen bygger på. Nedan presenterar vi kortfattade svar på de frågor som ställs i inledningen.

Respondenterna har genom de svar som presenteras i resultatavsnittet illustrerat en komplex pedagogisk situation som kännetecknas av konflikter på individnivå såväl som organisatorisk nivå. För att tydliggöra den pedagogiska kontext som läraren är verksam i har vi skapat följande modell:

Figur 1: Lärarens roll och samspelet inom kriminalvårdens klientutbildning och mellan den pedagogiska och organisatoriska verkligheten och lärarens yrkesutövande. (Fernström & Kauppi 2010)

Modellen vi skapat illustrerar samspelet mellan de organisatoriska delarna och läraren. Samhället berör läraren, lärarens yrkesutövning och innefattar den pedagogiska och organisatoriska aspekten av modellen. Utgångspunkten är att samtidigt som lärare alltid agerar utifrån och relaterar till det omgivande samhället står det i viss mån som en extern del av lärarens verklighet. Det bör påpekas att samtliga delar av modellen fungerar i samspel med varandra och samhället kan genom detta fungera som en extern och intern del av lärarens yrkesverksamhet. Detta innebär att det sker en kontinuerlig interaktion mellan de skilda diskurserna, samhället och läraren där läraren tolkar de förväntningar och krav som delges och applicerar dessa på den pedagogiska verksamheten. Läraren måste därför skapa kompromisser utifrån den verklighet som formuleras av miljön inom kriminalvårdens organisation där kompromisserna grundas i lärarens tolkning av diskurserna. Kompromisserna grundar sig i det faktum att den organisatoriska diskursen skapar ett strikt ramverk där läraren inte alltid har ett handlingsutrymme och kompromisserna innebär att den pedagogiska diskursen tolkas in i detta ramverk.

Synen på individen i lärarens undervisningskontext skiljer sig dessutom mellan de olika diskurserna. I det samhälleliga perspektivet rör det sig om en medborgare vilket kännetecknas av deltagandet i samhället, samtidigt som samma individ är en studerande eller en elev i en pedagogisk kontext. För det organisatoriska perspektivet i modellen blir samma individ även en klient, vilket illustrerar de tre synsätt på samma individ som läraren har att relatera till och utgå ifrån inom kriminalvårdens klientutbildning.

Då alla delar samspelar och det finns skilda krav och perspektiv på individen från de tre delarna fungerar läraren som navet och länken mellan dessa institutioner och kopplar samman dessa med den verklighet som berör individen. Läraren fungerar i skärningspunkten mellan en pedagogisk och organisatorisk verklighet, i vilken den studerande klienten återfinns men i den aktuella pedagogiska kontexten utan kontakt till samhällsdelen. Det är vad respondenterna kallar att fungera som samhällsrepre-

sentant eller koppling till samhället. Klientens samhällsanknytning inom utbildningen går via läraren. Detta blir framförallt tydligt i de fall då läraren dessutom har monopol som kunskapskälla på grund av de organisatoriska aspekterna. I dessa fall kan man se de problemområden som definieras av modellen som en blockad mot samhället som dessutom inte presenterar en enighet. Läraren fungerar därför även som tolkare och avkodare av relationen mellan den pedagogiska diskursen och den organisatoriska diskursen. I denna tolkande roll skall alltså läraren anpassa sig efter två disparata styrdokument och försöka hitta en balans mellan dessa så läraren kan fortsätta fungera som koppling till samhället för individen som befinner sig i denna pedagogiska kontext.

Denna komplexa lärarroll innebär samtidigt att läraren kan anses hamna i limbo, i en splittrad lärarroll som tvingas hantera motstridiga styrdokument som ställer skilda krav på läraren. Respondenterna menar att undervisningen väl svarar mot den pedagogiska diskursen men att det finns en problematik kring bedrivandet av en multimodal undervisning. Detta på grund av att den organisatoriska diskursens begränsningar kring läromedel och möjliga aktiviteter i klassrummet.

Modellen belyser lärarens pedagogiska verksamhet inom kriminalvårdens klientutbildning, men kan samtidigt vändas för att illustrera klientens väg till och relation till samhället. Då den pedagogiska diskursen och den organisatoriska diskursen innebär att samhället som abstrakt konstruktion blir dolt för klienten kan denne nå samhället genom läraren. Det leder till en vidare tvetydighet hos lärarens yrkesroll då denne måste fokusera på att illustrera och agera som samhällets normer i klassrummet. Respondenterna kallar detta att lyfta samhällets värderingar och normer men kan samtidigt relateras till vad Foucault kallar att illustrera den accepterade graden av avvikelse från en samhällelig homogenitet (Foucault 2003:185ff). I de fall läraren inte antar utmaningen och fungerar som länk blir det därför svårt för den studerande klienten att skapa en bild av det omgivande samhället och genom detta blir det svårare för klienten att klara av en reintegration.

Denna lärarroll kan konstateras skilja sig från den som återfinns inom den vanliga skolan som verkar i samhället och låter individen agera i samhället på ett mer konkret sätt. Lpf94 menar dock att undervisningen inom de frivilliga skolformerna skall undervisa om, såväl som genom, demokrati för att fostra agerande samhällsmedborgare. För kriminalvårdens klientutbildning blir detta därför problematiskt då den studerande inte kan agera som demokratisk medborgare även i de fall de demokratiska principerna praktiseras då möjligheten för inflytande är begränsat när det finns dubbla styrdokument och förhållningsregler att ta i beaktande kring den pedagogiska kontexten.

Både den genomförda idéanalysen och den ovanstående modell som presenteras illustrerar lärarens yrkesroll och hur den relaterar till de diskurser som påverkar lärarens yrkesutövning såväl som den mer sublimes påverkan som samhället direkt utövar genom de normer och värderingar som läraren förväntas förmedla. Läraren måste förmedla de värderingar som samhället upprätthåller och föra en dialog kring samhällets normer och diskutera de studerandes normer och hur dessa skiljer sig från det omgivande samhället blir en grund för att förmedla demokratin. Detta blir, tillsammans med det gemensamma meningsskapande och den individualiserande grunden en triangulerande effekt där ett demokratiskt klassrum och en demokratisk studerande närmas ur flera perspektiv. Läraren som representant har i många fall en snarlik uppsättning normer och värderingar att utgå ifrån, då samtliga vilar på en demokratisk grund. Dessa normer präglas av den kontext och det uppdrag som det omgivande samhället ställer på den pedagogiska såväl som organisatoriska diskursen. Det

innebär att läraren har en för demokratin fostrande roll genom skolans styrdokument samtidigt som läraren har en rehabiliterande roll med fostran på ett identitetsplan från kriminalvårdens styrdokument. Utöver dessa aspekter av lärarrollen i lärcentrums kontext måste läraren förhålla sig till de normer och värderingar som uppvisas av de studerande och upprätthålla, på ett personligt plan, de värderingar som samhället vilar på. Det innebär att lärarens roll blir att skapa utrymme för individen att utvecklas. Det som kallas framgångsrik reintegrering av klienten.

Den dialogiska kontexten kan även bidra med en gemenskap som baseras utifrån denna relation vilket innebär att gemenskapen med dess olikheter blir signifikativt för det omgivande samhället och dess demokratiska principer. I detta kan således lärcentrum avspegla samhällets demokratiska praxis på ett konkret sätt. Det förefaller alltså vara grunden för att bli en aktör i det demokratiska samhällslivet. Respondenterna menar även att de studerandes sociala kapital stärks av den interaktion som sker och de menar att det ligger till grund för en demokratisk fostran (Lpf94:5). Det står däremot klart att den detta kan främjas av ett dialogiskt klassrum som nyttjar lärcentrums individualiserande grund.

Konflikterna som modellen kring lärarrollen i skärningspunkten ger uttryck för kan konkretiseras i lärarens dubbla uppsättning chefer samt den dubbla dokumentation som sker. Lärarens administrativa uppgifter som relateras till det som sker inom kriminalvården samspelar inte alltid med det som sker i den pedagogiska kursen. Konflikten mellan de dokumenterande aspekterna och de förväntningar som återfinns med två chefer skapar samtidigt en konflikt inom lärarnas yrkesutövande kring vad som ingår i lärarrollen på lärcentrum. De konkreta uttalade delar av lärarens anställning kompletteras genom administrativa uppgifter med ett mer outtalat övervakande inslag. Samtidigt kan man se dessa outtalade aspekter av yrkesutövandet i relationen mellan styrdokumentet och hur de övervakande inslaget dominerar det multimodala tänkande som läroplanen för det frivilliga skolväsendet ger uttryck för. Detta konkretiseras av Thomas när han säger att det ibland blir omöjligt eller nästintill omöjligt att genomföra det pedagogiska arbetet på grund av relationen mellan styrdokumentet. Relationen mellan diskurserna och styrdokumentet kontrollerar även vilka som ges möjligheter till studier. Det innebär att det inte alltid är behoven som styr utan snarare en aspekt av vilka klienter som kan kontrolleras i en studiesituation.

Läraren skall samtidigt förmedla de kunskaper som klienten förväntas ha för detta aktiva samhällsdeltagande som en för samhället god medborgare. Det innebär att de identitetsstärkande och identitetskapande aspekterna av lärarens roll skall ske samtidigt som läraren skall förmedla en god ämneskunskap. I detta innebär det att lärarens roll, framförallt relaterat till det faktum att läraren har administrativa åligganden, inte skiljer sig från en lärare i det omgivande skolväsendet. Differensen återfinns istället i de konflikter som denna splittrade lärarroll ger upphov till något som idéanalysen beskriver då den illustrerar Textens fokus. Behovet av en god ämneskompetens och den goda ämneskunskapen kompliceras vidare av det faktum att de studerande som läraren möter har väsentligt skilda förkunskaper. Läraren kan alltså ha studerande på en tidig grundskolenivå såväl som gymnasienivå samtidigt. Det innebär att läraren måste kunna anpassa sitt stoff och ha en medvetenhet om de skilda kursplaner och kunskapsmål som finns. De skillnader som finns inom undervisningsgruppen innebär också svårigheter för läraren att undervisa gruppen som någon form av enhet. Detta kan konstateras vara än mer markerat än i den övriga skolan då nivåskillnaderna är tydligare och större mellan studerande på lärcentrum.

Något som framkommit med tydlighet är att lärcentrum skapats med kriminalvårdens unika behov i åtanke. Detta gäller främst vi de omflyttningar som sker bland

klienterna, vare sig dessa är frivilliga eller inte. De studerande har kvar den lärare de började studera för och denne tar istället rollen som distanslärare med stöd av lärarna på den anstalt den studerande flyttat till. Dessa lärare blir då handledare som kan assistera vid problem medan distansläraren får en vägledande roll. Detta framstår som en stor fördel det blir en kontinuitet i undervisningen, även om strukturen ibland skapar kortare avbrott. Det skall ställas i kontrast till skolan i det omgivande samhället då elever som byter skola har en längre period av omställning till ny lärandemiljö, nytt lärandesystem och ny social kontext. Det faktum att läraren i den vanliga skolan kan överlåta ansvar på den mottagande skolan innebär att eleven har svårare att anpassa sig till den nya situationen. Studerande vid lärcentrum har å andra sidan en kontinuitet i de uppgifter som görs samtidigt som lärandesystemet är detsamma. Även om den sociala kontexten i dessa fall även tvingar fram omställning, finns det färre aspekter att ställa om till. Det bör i detta även påpekas att respondenterna ser en skillnad mellan frivilliga omflyttningar och ofrivilliga omflyttningar, där de senare har en tendens att skapa längre avbrott. Det finns dock ingenting som pekar på att detta skulle vara unikt för kriminalvården, utan tvångsomflyttningar av elever i den vanliga skolan kan antas ha samma effekt.

Det multimodala lärande som läroplanen ger uttryck för kan exemplifieras genom lärarnas resonemang kring IT och den omställning som avsaknaden av IT innebär för undervisningen. Ur ett säkerhetsperspektiv kan inte IT tillåtas från den organisatoriska diskursen medan den pedagogiska diskursen förutsätter en tillgång till informationsteknik (internet såväl som t.ex. film). Det resonemang som lärarna för konkretiseras i skärningspunktsmodellen och hur den illustrerar lärarens yrkesövande inom lärcentrum. Den roll som skapas kan således konstateras vara en där de förordningar och styrdokument läraren skall förhålla sig till står i konflikt till varandra. Idéanalysen visar även att det finns en markant skillnad i graden av kontroll de olika dokumenten ger uttryck för likväl som skillnader i synen på den studerande som aktiv eller passiv. Läraren har de uppgifter som återfinns i den vanliga skolan, samtidigt som läraren måste utöva en kontroll och förhålla sig till anstaltens miljö och de roller som individen måste skapa i de skilda miljöer och regioner som denna kontext innebär. Rollen som studerande är således ingenting som klienterna kan förväntas ha utan måste skapas av läraren. Rollen som studerande är en aktiv roll och den som klient kännetecknas av passivitet.

Då lärarna måste skapa rollen av studerande hos de klienter som befinner sig på lärcentrum upplever de att undervisningen har stor betydelse för de studerandes möjligheter när de sedermera lämnar anstalten. Lärarna ser utbildningen som en möjlighet att utveckla klienternas sociala kompetens och genom detta skapa en medvetenhet om sig själv i relationen till andra människor. Det framkommer att läraren fungerar som en koppling mellan samhället och den studerande klienten då läraren, som civilklädd, blir någon som inte tydligt är en representant för kriminalvården. Klientens roll som klient innebär enligt lärarna att de har svårt att föra en dialog eller ett samspel med den övriga personalen på anstalten och skapandet av rollen som studerande möjliggör därför ett samtal som kan skapa en insikt och ett resonemang kring klientens värderingar, situation och utveckling.

Klienternas ofta negativa upplevelser av skolan och avkortade skolgång innebär att de saknar rollen som studerande i sin repertoar och måste skapa denna som vuxna. Det innebär, något som respondenterna är eniga om, att läraren måste arbeta med att utveckla självkänslan som finns hos klienten när det gäller rollen som studerande. I de fall läraren kan skapa en självkänsla kring studierna hos klienten löper rollen större möjligheter att bli en permanent del av klientens repertoar och en mer

bestående del av klientens identitet. Arbetet med självkänsla leder dessutom till att den studerande kan föra ett vidare resonemang kring de egna behoven, målen med studierna samt de egna förutsättningarna, vilket skapar en metakognition. Denna metakognition kan sedan föras mellan rollerna i klientens repertoar och innebära att chanserna för en framgångsrik reintegration ökar.

När det gäller utveckling av ett socialt kapital och förvärvning av de kompetenser individen behöver för ett aktivt samhällsdeltagande är respondenterna eniga kring att det är grunden för den undervisning som bedrivs på lärcentrum. Idéanalysen visar att det sociala kapitalet, den informella kompetensen, tydligast premieras av NPE som genom detta strävar efter att överbrygga de skillnader som finns mellan de andra Texten. Lärarna är eniga om att socialisationen på lärcentrum är viktig för den studerande för att en framgångsrik reintegration skall kunna ske. Den individualisering som sker på lärcentrum kan konstateras vara omfattande då de använder individuella läroplaner som utgår från individuella uppgifter såväl som individuell tid. Det innebär att de studerande har unika studiesituationer, både gällande det de för med sig till lärcentrum och det som utgör undervisningen. Här skapas en möjlighet för läraren att utgå från de studerandes intresse, kompetenser och kunskapsnivå när det gäller skapande av material som ingår i undervisningen. Samtidigt kan man konstatera att den dialogiska aspekten av lärmiljön försvåras när det gäller interaktionen mellan de studerande. Miljön skapar en unik möjlighet för arbete med samarbetsläran som kan ses som exempel på hur man kan arbeta med dialogiska principer då undervisningsgrupperna är små, det finns goda dokumenterade insikter i individens förutsättningar och kompetensen och arbetet med metakognition och social utveckling premieras. Det finns därmed även risker med den individualiserande undervisningen då det kan bli ett mål med den pedagogiska kontexten. Om individualiseringen inte används för att främja individen i en gruppkontext så ges individen inte möjlighet att skapa mening och sammanhang i den undervisning som bedrivs. Respondenterna påpekar att det måste finnas en dialog mellan de studerande för att bli medveten om de egna värderingarna och för att utvecklas som medborgare såväl som medmänniska. Om de studerande inte ges möjlighet till en dialog inom en gruppkontext i undervisningen innebär det att de inte förbereds för hur samhället fungerar, både för framtida studier, men även för ett verksamt yrkesliv. I detta riskerar undervisningen att misslyckas med uppdraget att fostra deltagande samhällsmedborgare.

Den individualiserande undervisning som bedrivs på lärcentrum kan dock ses som en god grund där lärarnas arbete med ett dialogiskt klassrum försvåras av den kontext läraren befinner sig i. Som skärningspunktsmodellen illustrerar och de slutsatser som presenteras utifrån idéanalysen måste läraren balansera sin yrkesroll mellan två skilda diskurser och en omgivande samhällsdiskurs. Det innebär att den unika roll som ändå bildas i lärcentrums kontext försvåras för den dialogiska aspekten av en framgångsrik undervisning för att klienterna skall reintegreras i samhället. De konstruktioner för samhällets maktutövande som finns inbyggt i den pedagogiska kontexten samspekar inte optimalt med de individbejakande uttryck som ges från samhället och läroplaner.

9.1 Metoddiskussion och vidare forskning

Uppsatsen behandlar lärarens situation utifrån en empirisk utgångspunkt medan klienten berörs utifrån tidigare forskning och teorier. Då klientens situation används för att förstå lärarens yrkesroll och upplevelsen av densamma menar vi att det fungerar i uppsatsens kontext. Däremot menar vi att man i framtida undersökningar förtjänst-

fullt kan använda klientintervjuer för att bidra med ett vidare perspektiv kring lära-rens situation och yrkesroll. Vi anser även att den bild av lärcentrum som illustreras skulle kunna kompletteras med intervjuer av klienter och fältstudier av mötet mellan den studerande klienten och läraren i lärcentrums kontext. Den idéanalys som genomfördes skapade en tydligare bild av de diskurser som studeras, men skulle kunna kompletteras vidare med en egentlig innehållsanalys på kvantitativ basis för ett mer ingående studium av de relevanta texterna. Det faktum att intervjuerna fördes via telefon och inte i ett möte mellan forskare och respondent har både fördelar och nackdelar. Validiteten menar vi blir densamma då respondenter är lika ärliga vid telefonintervjuer som vid vanliga intervjuer. Däremot anser vi att en viktig del av samspelet och möjlighet att tolka kroppsspråket försvinner vid telefonintervjuer och därmed även möjligheter till en del utvecklande samtal kring intervjufrågorna.

Det faktum att undersökningen förlitar sig på empiri för lärarnas situation och teori för klienternas situation kan skapa ett glapp i undersökningen. Däremot kan man vid framtida forskning kring det sociala samspelet på lärcentrum fokusera på en empirisk undersökning av mötet mellan klient och lärare. Det kan till viss del ses som en brist att vi inte genomfört en empirisk undersökning av klientens situation, men detta visade sig vara svårt att genomföra i praktiken då kriminalvården har strikta förhållningsregler kring vilka som tillåts intervju klienter. I detta fall kan vi konstatera att tidsramen inte tillät detta.

Då forskningsområdet kan konstateras vara relativt outforskat i Sverige finns det samtidigt ett behov av vidare forskning. I vår undersökning hade ett studium av den fysiska miljön vid lärcentrum bidragit med värdefulla insikter kring den pedagogiska kontexten och i detta återfinns även en möjlighet till framtida forskning. Med utgångspunkt i mötet mellan den pedagogiska och organisatoriska diskursen samt mötet mellan klienten och läraren finns lärcentrums de facto verksamhet. Hur fungerar denna verklighet för klienten och vilken roll har egentligen lärcentrum för klientens framtida liv och identitet? Vidare skulle framtida forskning på ämnet kunna ha kvalitativ såväl som kvantitativ ansats och ambition. Då undervisning har visat sig minska återfallsrisken och ökat möjligheterna för reintegration i internationella studier kan det vara relevant med en kvantitativ studie rörande detta även kring svenska förhållanden. Detta skulle möjliggöra vidare studier på kvalitativ bas där premisserna kring denna framgång eller potentiella misslyckade kan studeras.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

- Kriminalvården (2007a): *"Bättre Ut". Kriminalvårdens vision och värdegrund.*
Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen
- Kriminalvårdens klientutbildning lärcentrummodellen.* Kriminalvården (2007b)
Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen
- Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94. Gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda.* Skolverket. Återfinns på www.skolverket.se
- Vetenskapsrådet (2006): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.*

Litteratur

- Ayers, Douglas J. (1981): Education in Prisons: A Developmental and Cultural Perspective. I: *Canadian Journal of Education*. Vol. 6, nr. 2, s. 20-38. Canadian Society for the Study of Education.
- Berg, Gunnar (2003): Upptäck och erövra frirummet – skolutveckling ett eget ansvar. I: *Skolutvecklingens många ansikten*. Red. Berg, Gunnar & Scherp, Hans-Åke. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Liber Distribution
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina [red.] (2005): *Textens mening och makt. Metodbok I samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bhatti, Ghazala (2010): Learning behind bars: Education in prisons. I: *Teaching and Teacher Education*. Vol. 26, s. 31-36. Elsevier Ltd.
- Bryman, Alan (2006): *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber AB
- Denscombe, Martyn (2009): *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur
- Dysthe, Olga (1996): *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur
- Foucault, Michel (2003): *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv Förlag
- Goffman, Erving (2006): *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag
- Hacking, Ian (2004): Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction. I: *Economy and Society*. Vol. 33:3, s. 277-302. New York: Routledge
- Irwin, Tracy (2008): The 'Inside' Story: Practitioner Perspectives on Teaching in Prison. I: *The Howard Journal*. Vol. 47, nr. 5, December, s. 512-528. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Liljegren, Britta (1991): *Elever i svårigheter. Familjen och skolan i sampel*. Lund: Studentlitteratur
- Moller, Lorraine (2003): A Day in the Life of a Prison Theatre Program. I: *The Drama Review*. Vol 47:1, s. 49-73. New York: New York University och The MIT Press, the Massachusetts Institute of Technology
- Morrison, Harriet R. & Epps, Beverly D. (2002): Warehousing or Rehabilitation? Public Schooling in the Juvenile Justice System. I: *The Journal of Negro Education*. Vol. 71, nr. 3, s. 218-232. Howard University
- Nygren, Thomas (2009): *Erfarna lärares historiedidaktiska insikter och undervisningsstrategier*. Umeå: Umeå Universitet

- Nuruzzaman, Zandra (2005): "Vi och Dom". *En studie av distans, närhet och kommunikation mellan intagna och personal på en anstalt med hög säkerhet.* C/D uppsats – Sociologi. Luleå: Luleå Tekniska Universitet
- Ohlsson, Lisbet (2008): *Educational Encounters with Adult Students in Difficult Learning Situations.* Lund: Lunds Universitet
- Salomone, Ann Masters (1994): French behind Bars: A Qualitative and Quantitative Examination of College French Teaching in Prison. I: *The Modern Language Journal.* Vol. 78, nr. 1, s. 76-84. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Spaulding, Susanna Belle & Banning, James & Harbour, Clifford P & Gray Davies, Timothy (2009): Drama: A Comparative Analysis of Individual Narratives. I: *The Qualitative Report.* Vol. 14, nr. 3, September, s. 524-565. Hämtad 2010-01-19 från <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR14-3/spaulding.pdf>
- Stensmo, Christer (1997): *Ledarskap i klassrummet.* Lund: Studentlitteratur
- Stukat, Staffan (2005): *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap.* Lund: Studentlitteratur
- Säljö, Roger (2000): *Lärande i praktiken. Ett Sociokulturellt perspektiv.* Stockholm: Bokförlaget Prisma
- Vacca, James S. (2008): Crime can be prevented if schools teach juvenile offenders to read. I: *Children and Youth Services Review.* Vol. 30. s. 1055-1062. Elsevier Ltd.
- Wright, Randall L. (2004): You Were Hired To Teach! Ideological Struggle, Education, and Teacher Burnout at the New Prison for Women. I: *The Qualitative Report.* Vol. 9, nr. 4, December, s. 630-651. Hämtad 2010-01-19 från <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR9-4/wright.pdf>

Rapporter

- Claesson, Silwa & Dahlgren, Hans (2002): *Att studera i fängelse. Utvärdering av klientutbildning inom kriminalvården.* Kriminalvårdens forskningskommitté, Rapport 6. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen
- Eriksson Gustavsson, Anna-Lena & Samuelsson, Stefan (2007): *Kartläggning av intagnas utbildningsbakgrund – studiebehov.* Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen
- Herkner, Birgitta & Samuelsson, Stefan (2005): *Utbildning inom kriminalvården. Effekter på de intagnas läs- och skrivfärdigheter.* Kriminalvårdens forskningskommitté, Rapport 15. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen
- Nordiska ministerrådet (2006): *Nordic Prison Education. A Lifelong Learning Perspective.* Köpenhamn: Nordiska ministerrådet

Bilaga 1 – Intervjuschema

Intervjuschema

Organisation, styrdokument och lärmiljö

1. Vilken utbildning har du? Gymnasieskola, grundskola, specialpedagogik?
2. Är du anställd direkt av kriminalvården eller genom en annan organisation?
3. Hur ser du på de du undervisar, är det en klient, en elev eller bägge delarna? Hur upplever du att detta påverkar dig i din undervisning?
4. Upplever du att det finns konflikter mellan den pedagogiska miljön och den individualiserande undervisningen som styrdokumentet ger uttryck för?
5. Anser du att miljön påverkar de lärandes upplevelse av sig själva som lärande individer och i sådant fall hur?
7. Hur upplever du att din lärarroll påverkas av en dualistisk relation där miljö och organisation ställer skilda krav på dig som pedagog?
8. Upplever du att det finns en problematik kring de lärandes situation gällande organisatoriska frågor såsom omflyttning, omstrukturering, möjligheter till studier etc.? I sådant fall, hur hanterar du denna problematik?

Pedagogiska utmaningar

9. I vilken grad kan undervisningen bidra med ett socialt kapital och hur viktigt anser du att detta är för de lärande?
10. Hur upplever du relationerna mellan de lärande i en undervisningskontext? Hur påverkar de varandra genom sina attityder till undervisning?
11. Hur arbetar du för en demokratiskt präglad lärmiljö? Hur arbetar du för att den lärande skall bli en mer demokratisk medborgare?

Undervisningsstrategi

12. Har du en undervisningsstrategi för individualiserande undervisning och om så är fallet, vad anser du påverkar utformningen av densamma?

Bilaga 2 – Brev till kriminalvårdsanstalter

Hej!

Vi är två lärarstudenter som läser sista terminen vid Mälardalens högskola. För närvarande arbetar vi med vårt examensarbete på avancerad nivå. Uppsatsen ämnar undersöka problematiken kring en inkluderande och individualiserande undervisning inom den vuxenutbildning som ges av kriminalvården. För att kunna utreda detta önskar vi intervjua lärare verksamma inom denna vuxenutbildning. Förfrågan gäller därmed möjlighet till intervjuer med lärare som är verksamma hos er.

Syftet med uppsatsen är att utreda lärares upplevelser av en individanpassad undervisning i ett kulturellt och socialt heterogent klassrum och undersöka vilka faktorer som påverkar möjligheten till en individanpassad undervisning i den aktuella kontexten.

Uppsatsen har därmed en fenomenologisk ansats med en ambition att förstå de undervisande lärarnas upplevelser i den aktuella miljön. Om ni har några frågor kan vi nås på följande mailadress och telefonnummer: afm07001@student.mdh.se // xxx xx xx xxx.

Det material som samlas in för undersökningen kommer anonymiseras och respondenterna har när som helst rätt att dra sig ur undersökningen och det material de bidragit med kommer då exkluderas ur uppsatsen. Det insamlade materialet kommer endast att användas till uppsatsen och de anonymiserade rådata som insamlats kan komma att granskas av andra forskare för icke-kommersiellt bruk. Granskningen kommer dock inte att föranleda en ny undersökning utifrån samma material.

Vi önskar att ni vidarebefordrar detta till lärare som kan tänkas vara intresserade av undersökningen och ser fram emot ett positivt svar angående ert deltagande. Om mailet inte når rätt blir vi mycket tacksamma för svar kring vart vi bör vända oss.

Vänliga hälsningar,

Andreas Fernström & Charlotte Kauppi